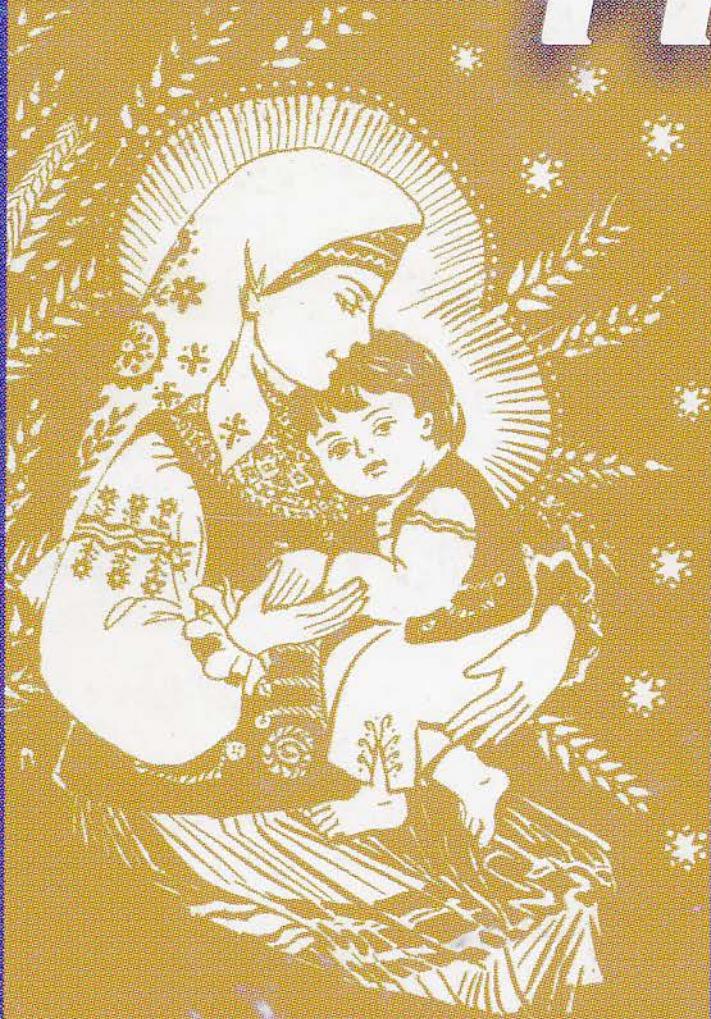

ЛЕМКІВЩИНО РІДНА,

заколишу
в красі твоїй

*ЛЕМКІВЩИНО РІДНА,
ЗАКОЛИШУ В КРАСІ ТВОЇЙ*

Львів 2002

УДК 39+398 (477,8)
ББК Ш3/2 = 1 Ук – 6я 43+Ш3(2=1 Ук)– 699 Лемки
+Т52(23=Ук ЗЛемки)
Д332 К83

У виданні “Лемківщина рідна, заколишу в красі твоїй” зібрані унікальні зразки творчої спадщини лемків, які публікувалися протягом 1934–1939 рр. у часописі “Наш лемко”.

Поетичні твори, перекази, пісні та оповідання розкривають неповторний світ лемківської душі, її прагнення і бажання, радощі і печалі.

Видання розраховане на етнографів, культурологів, літературознавців, лінгвістів та всіх, хто цікавиться історією культури рідного народу.

Ідея та втілення – Валентина Денисюк,
канд. фіол. наук Ольга Кровицька

Упорядкування та вступна стаття – Валентина Денисюк, канд. фіол. наук Ольга Кровицька

Обкладинка та ілюстрації – Марія Янко

Комп’ютерний набір – Петро Гетьманчук, Любов Дейнека, Наталя Наконечна, Дарія Романова.

Комп’ютерна верстка – Оксана Рак

Друк на різографі – Галина Леськів

Редактор – Світлана Черниш

Рецензент – канд. фіол. наук Ірина Зінченко

©Денисюк В., Кровицька О.

ISBN 966-02-2697-7

“МИ ВИРОСЛИ З ЛЕМКІВСЬКИХ ГІР...”

I

До важливих джерел вивчення культури народу, його традицій, звичаїв, побуту, писемної спадщини належать регіональні періодичні видання, які на сьогодні є малодоступними для широкого кола читачів. Вони містять цікавий документальний матеріал, пов'язаний із різними сферами людського існування. Зокрема, багаті етнографічні матеріали різного характеру публікувалися у таких виданнях 20–30-их рр., як “Літопис Бойківщини: Записки присвячені дослідам історії, культури й побуту бойківського племени” (товариство “Бойківщина” у Самборі); “Гомін Краю” (Львів-Дрогобич); “Гуцульське слово” (Коломия); “Час” (Чернівці); “Рідний Край” (Чернівці); “Станиславівські Вісті” (Станиславів); “Український Бескид” (Перемишль); “Надсянська Земля” (Перемишль); “Український верховинець” (Коломия); “Українське життя” (Станиславів); “Підкарпатські Вісті” (Самбір-Львів) та ін.

До періодичних видань такого типу належить також часопис “Наш лемко”, який виходив у Львові протягом 1934–1939 рр. Історія цього видання надзвичайно цікава.

Загострення політичних умов у 30-их рр. ХХ ст. несприятливо позначилося на розвитку освіти, культури, видавничої справи у Галичині. Це особливо стало очевидним після санкціонування Радою послів 14 березня 1923 року анексії Східної Галичини. У культурницьких колах назрівала потреба власного часопису для регіональних країв Галичини: Бойківщини, Волині, Закарпаття, Лемківщини. Окрім того, 10 лютого 1934 року була проголошена декретом Конгрегації для Східної Церкви Лемківська Апостольська Адміністрація,

яка покликана була оберігати Лемківщину перед українізацією та припинити поширення православ'я на Лемківщині. Цей факт лише підсилив зазначену вище необхідність. Невдовзі на противагу цьому утворено Лемківську Комісію при товаристві “Просвіта” у Львові. Її завдання полягало в тому, щоб вести культурно-освітню роботу на Лемківщині та поширювати серед українського громадянства об'єктивну інформацію про Лемківщину. Згодом Лемківська Комісія у Львові розпочала видавати часопис “Наш лемко” завдяки великому фінансовому забезпеченню Івана Тиктора.

Український видавець, редактор, підприємець, громадський діяч Іван Тиктор почав свою видавничу справу у час підписання ухвали про приєднання Галичини до Польщі, в час, коли посилилися утиски польського уряду проти української культури. Тому заснування у Львові І. Тиктором українського часопису “Новий час” (1923 р.), а згодом цілого видавничого концерну “Українська преса” мало велике культурно-виховне та освітнє значення для зростання національної свідомості населення Галичини міжвоєнного періоду.

І. Тиктор народився 6 липня 1896 р. у родині заможних селян у с. Красне Золочівського повіту (тепер селище Красне Буського району Львівської області). Освіту здобув у гімназії в Рогатині та Львівському українському таємному університеті. Під час Першої світової війни він вступив до легіону Українських Січових Стрільців. У 20-30-их рр. видавав українські часописи “Народня справа” (з 1928 р.); “Сокільські вісти” (з 1928 р.); “Дзвіночок” (з 1931 р.); “Наш прапор” (з 1932 р.); “Комар” (з 1933 р.); “Наш лемко” (з 1934 р.); “Українська ілюстрація” (з 1934 р.), залучивши до праці ціле гроно галицьких журналістських, письменницьких та наукових кадрів. І. Тиктор започаткував такі книжкові серії: “Бібліотека “Народної справи “Рідне слово” (з 1929 р.); “Українська бібліотека” (з 1933 р.); “Історична бібліотека” (з 1934 р.); “Бібліотека Аматорського театру “Нашого прапора” (з 1935 р.); “Бібліотека для молоді “Ранок” (з 1937 р.); “Музична бібліотека” (з 1937 р.)”.

Перше число часопису “Наш лемко” вийшло 1 січня 1934 року. Протягом 1934–1936 рр. видавцем і відповідальним

редактором часопису був Іван Тиктор. Разом з ним розпочав свою працю на посаді головного редактора Петро Смереканич. Він народився 20 серпня 1909 року в с. Свіржова Руська колишнього Ясельського повіту на Лемківщині. Спочатку здобув освіту у семирічній школі у рідному селі, згодом – у Змигороді, Самбірській учительській семінарії та Krakівській гімназії. П. Смереканич написав основну частину “Першої Лемківської читанки”. У “Нашому лемкові” під псевдонімом Гриц Мариня він друкував фейлетони, зокрема “Презtotи мясници, був єм на музиці” (1934).

У 1936 році часопис “Наш лемко” переходить від приватного підприємства – концерну “Українська преса” до Громадської Колегії. Редактором його стає Михайло Таранько. Він народився 21 березня 1887 року в с. Вільшаниця Яворівського повіту (тепер Львівська область) у селянській родині. Навчався у семикласній Народній школі ім. М.Шашкевича у Львові та учительській семінарії. Згодом, у 1908–1914 роках, працював учителем у с. Вісьтова Калуського повіту на Станіславівщині (тепер Івано-Франківська область). Після Першої світової війни М.Таранько вчителює у Львівській семінарії та Українській приватній школі ім. Б. Грінченка. У 1919 році засновує у Львові видавництво “Світ Дитини”, видає однайменний часопис, а також такі книжкові серії: “Діточа Бібліотека” (1920-1939); “Бібліотека “Молодої України” (1923-1925); “Пластова Бібліотека” (1925); “Образкова Бібліотека” (1927); “Популярна Бібліотека” (1930); “Повістева Бібліотека” (1930). З 1937 року М. Таранько очолює місячник “Наша Батьківщина”. Невдовзі, в 1938 році, він залишає редакцію часопису “Наш лемко”. Від того часу видавцем “Нашого лемка” стає Б. Бородайко, а начальним редактором – Юліан Тарнович, відповідальним редактором призначено Олександра Костика. Олександр Костик навчався на теологічному і філологічному відділеннях Львівського університету. У 1918–1924, 1929–1938 роках очолював часопис “Діло” (який у 1920–1924 роках виходив під назвою “Українська думка”). Активно працював також у “Волинській неділі”, “Неділі”, пізніше організував сатирично-гумористичний часопис “Жорна” (1933–1934), тижневик “Змаг” (1937–1938).

До важливих завдань часопису належало також гуртувати свідомих українців Лемківщини у культурно-освітні гуртки, організації, товариства, кооперативи, поширювати культуру та освіту в українській Лемківщині. Тому на сторінках часопису друкувалися цікаві оповідання з лемківського життя, описи народних звичаїв, новинки, пригоди, жарти, історико-краєзнавчі матеріали, господарські поради, а також матеріали про життя лемківської еміграції в Америці та інших краях.

Необхідно зазначити, що період існування часопису “Наш лемко” був переломним у житті українців галицької Лемківщини. Змістова частина часопису відображала багату палітру тогочасного суспільно-політичного і культурного життя. Адже у той час відбулися такі важливі події і процеси, як вихід у світ “Лемківського Букваря”, виокремлені частини Лемківщини з-під впливу Апеляційного суду у Львові та з-під впливу Ревізійних союзів національної кооперації, активізація боротьби польської влади проти “Просвіти” та інших освітніх закладів, впровадження Апостольської адміністрації для дев'яти лемківських деканатів із центром у Риманові. Тому друкування матеріалів-хронік, статей, фольклорних матеріалів, пісень та віршів про Лемківщину було надзвичайно важливим, і часопис мав велику популярність і авторитет не лише у галицькій Лемківщині, а й на галицькій Бойківщині, галицькій Волині та галицькому Закарпатті, а також у США, Польщі, Чехословаччині та в інших країнах, де жила українська еміграція.

Серед активних популяризаторів лемківської культурної спадщини був Юліян Тарнович, який також чи не найбільше спричинився і до видавничо-редакторської справи часопису “Наш лемко”. За час його редактування кількість примірників “Нашого лемка” виросла до 3 500. Юліян Тарнович (псевдо Бескід) народився 1 січня 1903 року у с. Ростайному на Західній Лемківщині (тепер воєводство Сянок, Польща) в родині священика. Дитячі роки його пройшли в лемківських селах: Ростайному, Тарнавці, Чертехі. Вісім років він навчався у Сяноцькій гімназії, згодом – у Львівському університеті. Ю.Тарнович – автор популярних нарисів: “Ілюстрована історія Лемковщини” (1936), “Верхами Лемківського Бескіду” (1938), “За сріблолетним Сяном: Мандруймо в Лемківські гори”

(1938), “Сяндецька земля” (1938) та інші. У часописі “Наш лемко” Ю. Тарнович друкував статті різноманітної тематики: економічної, сільськогосподарської, культурно-освітньої, історико-краєзнавчої, а також оповідання лемківським говором під псевдонімом: Юліян Бескид, Юліян з Бескидів, Ю.Т., зокрема: “Нанашка” (1936) “За море. Братам за Океаном” (1936), “Шиловило” (1936). Прикладом для наслідування став його крилатий вислів: “Хто хоче жити, мусить піznати свою минувшину. Нарід без минувшини – мертвий”. Ю. Тарнович охоче записував у лемківських селах і публікував в часописі народні пісні: “Ей маластивський варош, бодай терньом зарос” (1937), “При обході поля” (1938) та ін.

Детально опрацьовуючи газетні матеріали, натрапляємо на цілу низку імен відомих культурних діячів. Серед активних дописувачів часопису варто назвати Франца Коковського – громадського діяча Сянічини й Бережанщини, письменника, адвоката і суддю. Він помістив у “Нашому лемкові” такі науково-популярні статті: “Культурний рух на Лемківщині” (1936), “Від Сянока по Динів” (1936), “Над джерелами Ослави” (1936).

Актуальні розвідки на різні теми публікував також відомий галицький педагог і письменник, фундатор музею “Самбірщина” Іван Филипчак. Серед них – “Де ділися лемки за 100 літ?” (1936), “До праці українська молодь! Беріться до шовківництва” (1937) та ін.

Під псевдонімом Ярослав Вільшенко друкував свої твори письменник, педагог Антін Лотоцький. Це “Скарб України” (1937), “Могила Тараса Шевченка” (1938), ряд рецензій. У часописі друкувалися художні твори С. Руданського, А. Аверченка.

Деякі художні твори подавав для часопису і Роман Купчинський, який народився 24 вересня 1894 року в с. Розгадів (тепер Зборівського району Тернопільської області) в сім'ї греко-католицького священика. Освіту здобув в Перемишльській гімназії; пізніше – у 1913 році – вступив на навчання до Львівської духовної семінарії, однак Перша світова війна перервала навчання. Р. Купчинський записався до легіону Українських Січових Стрільців. Із середини 1920 по лютий 1921 року був інтернований у польському таборі для старшин

Української Галицької армії в Тухолі. Після полону закінчив філософський факультет Віденського університету. У 30-их роках працював у Львові як професійний журналіст, поєднуючи журналістську працю з письменницькою та редакторською. У 1933–1939 роках — голова Товариства письменників і журналістів у Львові; член редакційної колегії видавництва “Червона калина”. Автор роману-трилогії “Заметіль”, яка вийшла в світ у трьох книгах: “Курилася доріженська” (1928), “Перед навалою” (1928), “У зворах Бескиду” (1933). Водночас Р. Купчинський співпрацював у редакціях часописів “Діло”, “Неділя”, “Новий час”, “Кооперативна родина”, часто дописував до “Української ілюстрації”, брав участь у підготовці видання “Золота книга українського гумору (Перлини українського гумору і сатири від часів відродження українського письменства): Альманах Комаря за 1938 рік”. У часописі “Наш лемко” Р. Купчинський опублікував під псевдонімом “Тойсам” оповідання лемківським говором “Грушка або через бабський нерозум” (1937).

Етнографічні матеріали для часопису готовував відомий український фольклорист Філарет Колесса. Він народився 17 липня 1871 року в с. Татарське (тепер Піщани Стрийського району Львівської області). Закінчивши у 1894 році філософський факультет Львівського університету, Ф. Колесса продовжив навчатися у Віденському університеті. Він — активний член Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (з 1909 року), а з 1929 року — голова Етнографічної комісії. Ф. Колесса збирав та публікував народні пісні зокрема: “Народні пісні з Південного Підкарпаття” (1923), “Народні пісні з галицької Лемківщини” (1929), “Народні пісні з Підкарпатської Русі” (1938) та ін. У часописі “Наш лемко” Філарет Колесса опублікував, записану в галицькій Лемківщині, народну пісню “Еміграція до Америки” (1938).

Пісенну спадщину лемків збирав відомий галицький композитор М. Гайворонський. На сторінках “Нашого Лемка” були надруковані, зокрема, “О Україно!” (з нотами) (1935), “Лемківська коляда” (з нотами) (1935), “Кедь ми прийшли карта” (1935) та ін.

Редакція часопису “Наш лемко” мала широку географію передплатників-дописувачів, які надсилали свої оповідання,

статті з життя свого села, вірші, народні пісні. Так, передплатник Степан Савчишин 29 липня 1936 року з с. Мороків пише: “Вп. Редакціє! На цінне письмо Вп. Редакції з дня 17/VII, я годжусь на ті услів’я, котрі запропонувала мені Вп. Редакція спродаювання часопису “Наш лемко”. Отже ж прошу мені засилати на сталу мою адресу: Савчишин Степан Мороків “росz. Nowy-Zagorz”. Рівночасно стараюсь у “Про-світі” о прийняття мене до школи та іду за проектом Вп. Ред[актора], за котрий складаю щироукраїнську “подяку”. Я пишу дальнє вірші й одні з них засилаю в тім листі Вп. Ред[акторові]. Прошу прийняти висказ найбільшого поважання і вдячності з яким остаю до Вп. Ред[актора]”.

У часописі “Наш лемко” співпрацював головний редактор часописів “Народня справа” та “Дзвіночок” Юра Шкрумеляк (1895–1965), родом з с. Ланчина на Станиславівщині (тепер Івано-Франківська область). Він опублікував статтю “Важне про позички в банках” (1938); вірші “Наша присяга” (1936), “Настане третій день...” (1937); під псевдонімом Іван Сорокатий “Поучення, як писати вірші” (1937).

У 1938 році голова Союзу Українських Купців у Львові (1928–1934), радник Торгово-промислової Палати Григорій Гануляк помістив у часописі “Наш лемко” сценічну картинку на дві дії, зі співами й танцями “Євчин зять”, оповідання “З правого боку дишля”, “Камфінляр”, оповідання з воєнних спогадів “У Карпатах”, під псевдонімом – Григорій Марусин – повість з лемківського життя “На переломі”.

Інформаційні замітки подавав до редакції секретар товариства “Відродження” у Львові Іван Костюк, галицький католицький діяч, президент Генерального Інституту Католицької Акції в Галичині, видавець вісника “Католицька акція” цього ж інституту Маркіян Дзерович “На новий шлях” (1936); Олександр Тарнович “У княжому городі Крилосі” (1937); видавець і політичний діяч Закарпаття – Степан Росоха “Причини кривавого повстання на Закарпатті” (1936) та ін.

Часопис “Наш лемко” інформував своїх читачів про культурно-освітню, національно-виховну, спортивну і педагогічну діяльність різних громадських організацій, установ. Широкі відомості, конкретні статистичні дані подавалися у

статтях про “Просвіту”, “Рідну школу”, “Сільський господар”, “Союз українок”, “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Наприклад, “Просвітянські організації в Галичині” (1936); “Сільський господар у 1937 р.”, “Величаве торжество обжинків у Сяноці” (1937); “Фахові весняні конференції кооператорів в Устріках Долішніх і в Сяноці” (1937); “Перша просвітно-кооперативна нарада в Сяноці” (1937); “Дитячі Садки в Українських Карпатах” (1936); “Виховна діяльність кружка Р.Ш. в Сяноці” (1936); “Підсумки річної діяльності Кр.Р.Ш. в Сяноці” (1937) та інші. На шпальтах часопису “Наш лемко” подавали свої матеріали й інші організації і товариства, такі як: Музейне товариство “Лемківщина” в Сяноці; “Музейна праця у Сяноці” (1936); товариство “Відродження – “Перепони в акції Т-ва “Відродження” (1937); кооперативи – “Ювілей десятилітньої праці кооп. “Згода” в Бонарівці” (1937); народні Доми – “Посвячення “Народного Дому” в Новосілцях” (1937); Союз Українок – “Розв’язали Кружок Союзу Українок” (1936).

У 1936 р. працівники часопису “Наш лемко” заснували серію “Бібліотека Лемківщини”, першим редактором і автором якої був Юліан Тарнович. У цій серії вийшли такі праці Ю.Тарновича: “Ілюстрована історія Лемківщини” (Львів, 1936; ч.1), “Мова століть: Лемківщина в переказах” (Львів, 1938; ч.9), “Історичні пам’ятки в Західних Карпатах” (Львів, 1937; ч.4), “Лови на Лемківському Бескиді” (Львів, 1938; ч.14), “За срібнолентим Сяном: Мандруймо в Лемківські гори” (Львів, 1938; ч.12). У співавторстві з Іваном Шевчиком-Лукавиченком вийшла друком книжка “Пісня Бескиду: Народна картина з часів панщини: На 3-и дії з співами й танцями” (Львів, 1938; ч.7). Тарнович Юліан переробив книжку лемківського письменника Хиляка Володимира, фейлетоніста і збирача етнографічних матеріалів про Лемківщину – “Лихо на світі!: Веселе оповідання з сільського життя” (Львів, 1937), що підписане псевдонімом Єронім Анонім. У “Бібліотеці Лемківщини” побачили світ також такі видання: Бугера І. “Українське весілля на Лемківщині” (Львів, 1939; ч.2), його ж – “Звичаї та вірування Лемківщини” (Львів, 1939; ч.15); Коковський Ф. “Східними межами Лемківщини” (Львів, 1936; ч.3); Мисевич О. “Український весільний обряд у Бойківщині” (Львів, 1937; ч.6); Кліш В. “Творім сильні основи: Про

розвитку господарського життя” (Львів, 1938; ч.4); Антонович Р. “Як говорив Бескид”; Перейма Т. “Лемківська пісня”; Ярославич В. “Християнство на Лемківщині” (Львів: 1939; ч.16).

На сучасному етапі науковці-бібліографи все більше уваги приділяють вивченню регіональної періодики, зокрема В. Денисюк – працівниця Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України підготувала та опублікувала бібліографічний покажчик “Видання Івана Тиктора та концерну “Українська преса” (1923–1977)” (Львів, 2000); вона також подала історико-бібліографічний опис часопису “Наш лемко” у виданні Науково-дослідного центру періодики “Періодика Західної України 20–30-их рр. ХХ ст.: Матеріали до бібліографії” (Львів, 1998). Серед інших статей варто назвати: Романюк М., Романюк С. “Часопис “Наш лемко” (1934–1939 рр.) як тип політико-краєзнавчого видання” у збірнику праць “Книга в соціокультурному просторі (Досвід книговидання XIX–XX ст. і сучасні проблеми): Доп. і повідомл. міжнар. наук. конф., Львів, 3–5 трав. 1995 р. (Львів, 1995); Денисюк В. Культурно-освітні проблеми на сторінках часопису “Наш лемко” (1934–1939) у книзі “Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 17–18 трав. 2002 р.” (Львів, 2002) та ін.

II

Лемківський фольклор, його самобутність та різноманітну специфіку досліджували такі письменники та діячі української культури як Володимир Гнатюк, Філарет Колесса, Іван Нечуй-Левицький, Микола Соболевський, Юліан Тарнович, Іван Франко та ін. Традиційні образи, мотиви із народних джерел часто входили у тканину художніх творів відомих лемківських письменників – Богдана-Ігоря Антонича, Франца Коковського, Юліяна Тарновича, Дмитра Висловського, Григорія Гануляка, Івана Русенка та ін. Деякі твори цих літераторів чи не вперше публікувалися у часописі “Наш лемко”.

Зразки народно-поетичної творчості не вичерпували отого багатого поетичного джерела, яке творилося віками. Авторська поезія заполонила газетні шпалти, розвиваючи людські прагнення, сподівання у новітніх часах. Власну поезію друкували у часописі Гануся Тупяківна, Петро Попередний, Степан Вархоляк, Теодор Яворський, Петро Банковський, а також дописувачі, що підписувались криптонімами: М.Т.; Т.М.; Г.О.; Яр Галич; Я.Г. та інші. Записи народних пісень, що побутували у лемківських селах, подавали Іван Дмитренко, Філарет Колесса, Петро Войтович та ін.

Більшість авторів опублікувала свій вірш чи пісню лише один раз. У творах домінували патріотичні мотиви святої любові до рідної землі, до України, прагнення захисту своєї малої батьківщини, бажання звільнитися з невольничих пут, зажити самостійно і щасливо.

У поезії “До братів-лемків” (1936), підписаній Г.О. читаємо:

Проснись Брате Лемку зі сну неволі,
Лиха година на Тебе йде –
Неволять Тебе, такі самі свої –
На злу дорогу ведуть Тебе.

Подібні мотиви звучать у віршах за підписом М.Т. “Проснися, народе!” (1936), Т.М. “Над гори Карпати” (1936), у вірші Петра Банковського, присланого із Америки “Туга за рідним краєм” (1937), у поезії Ярослава Вільшенка [Антін Лотоцький] “Святий Миколай їде...” (1936). Кілька віршів надрукував також Теодор Яворський: “Сила бандури” (1936), “Мое родинне село” (1937), “Разом заспіваймо!” (1937).

У вірші І. Дмитренка “На Україні ясная зоря” (1936) висловлюється бажання:

Щоб Україна вільна зростала,
Лиха не знала, – “Щасти Боже”! –
А усі люди щасливі були,
“Много літ” Жили, – “Дай Боже”!

Самобутньою поетесою була юна читачка-лемкиня з села Вороблик Гануся Тупяківна. Вона своєю дитячою душою відчувала всі негаразди рідної землі, галицької Лемківщини, любила її, і ця її любов виливалась у такі чудові рядки вірша “Лемківщина мила” (1936):

Наша Лемківщина чудова!
Яка Ти нам рідна й мила –
Нас до Тебе прикувала
Божа чародійна сила!

Її щира дитяча душа не обмежувалася лише любов'ю і відданістю своїй малій батьківщині: “Нивко моя” (1936), “Моя рідна хата” (1936), а лилась широким потоком все-охоплюючої любові до всієї України: “Хто нам рідний? (Вірш присвячений Україні)” (1936), “Україно моя люба!” (1936), в якому вона зокрема пише:

Україно моя люба,
Славна на ввесь світ
Віddaю Тобі, хоч я мала,
Сердешний привіт!

У поезії “Осінь” (1937) Гануся Тупаківна гаряче закликає:
І нам браття годі спати
Біля печі при родині,
Линім думками далеко:
Скрізь по цілій Україні.

У вірші “Привіт лемківської дитини нашому Владиці” (1936) юна поетеса виявляє щиру повагу Митрополитові А. Шептицькому:

Благослови, Владико любий,
Святої Церкви вірні діти,
Щоб Рідній Церкві й Батьківщині
Могли ми щиро послужити!

У часописі “Наш лемко” Гануся Тупяківна опублікувала вісім віршів. За активну співпрацю адміністрація та редакція часопису стала називати її найменшою співробітницею і нагородила книжками свого видавництва. У 1936 р. Гануся Тупяківна надрукувала останній вірш “Прошай, рідна Лемківщино!” у “Нашому лемкові”, оскільки склала іспити і вступила до міської школи св. Николая в Перемишлі.

Власні поетичні твори подавав у часописі великий ентузіаст лемківської справи Степан Верхоляк. Він народився і проживав у с. Вороблику Королівському на Риманівщині. Верхоляк був опікуном дитячого садка, виконував також обов'язки секретаря кружка “Сільський Господар”, брав участь в аматорському гуртку. Він почав друкуватись уже у старшому

віці, коли було започатковано часопис “Наш лемко”. Свої статті і вірші підписував по-різному: Степан Вархоляк, Ст. Вархоляк, С. Вархоляк, С.В. Тематика його дописів до “Нашого лемка” досить різноманітна. Його перу належать “Березневі ради для пасічників” (1937), “Пасічництво в Риманівщині” (1938), “Покайтесь люди” (1936), “З культурно-освітнього життя: (критичні завваги)” (1936), нарис про життя сільського хлопця Тимка “З таких люди бувають” (1936), “Чи українській жінці на Лемківщині треба освіти й чому?” (1937). У 1937 році, як секретар Комітету Б.У.Н.Д.С.Г. (Комітет Будови Українського Народного Дому “Сільський Господар”) у Вороблику разом із головою А. Гальком надрукував у “Нашому лемкові” “Подяку” з побажанням староукраїнського “Боже заплать” – “Об’єднанню Українського Народного Союзу” в Джурзі в Америці, за щедрий дар – 50 американських доларів, висланих до Товариства “Просвіта” у Львові і призначених на будову Народного Дому у Вороблику (1937). Поетична спадщина С. Верхоляка також відображена у часописі “Наша Рідна Школа” (1937): “Святий Вечір” (1936), “Правда воскресне” (1936), “Гартуйсь!” (1936), “Корчинські камені...” (1936).

Динаміку поетичних рядків на сторінках часопису “Наш лемко” доповнюють прозові твори. Тут було опубліковано декілька народних переказів, які передають цікаві спостереження різних життєвих ситуацій, в які потрапляє людина. У сюжетних замальовках втілюються народні уявлення про добро і зло, про правду і кривду, про справедливість і нечесність. У лемківських переказах натрапляємо на історичних постатей – короля Данила, бескидських збійників – Івана Малика, Сипка, Федора Саньчака, Андрія Савку та ін. Серед героїв і легендарна постать – красуня Оленка. Майже в усіх переказах міститься багато регіональних топонімів, самобутня ономастика, мовний діалектний матеріал, а деякі (зокрема “Про заробітки”) подають відомості про конкретні реалії, зокрема про жіночий і чоловічий одяг, який носили в будні і свята.

Життєва мудрість втілюється і в народних та авторських оповіданнях, уміщених у “Нашому лемкові”. Народні оповідання – це образні розповіді про найрізноманітніші ситуації,

події щоденного життя. Їхні записи засвідчені вже у найдавніших пам'ятках часів Київської Русі – у літописах. В оповіданнях осмислюється побачене і пережите крізь призму самого оповідача, свідка яскравих подій і фактів. Вони на-сичені художніми елементами, які підкреслюють конкрет-ність, докладність, емоційність викладу, імпровізаційність і тонку орієнтацію на слухача. Невипадково Іван Франко, на основі власних спостережень, підкреслює: “Певно, не всі однаково говорять, але я певний, що кожний, хто ближче стикався з селянами, пригадує собі не одного такого, у кого слова плили, як медова річка, овіяні дивним чаром здорової, чистої індивідуальності, і лягли в душу, як запашні квіти”.

У “Нашому лемку” самобутній народознавчий матеріал відображені у таких оповіданнях і оповідках: “Не знают, што творят”; “Грушка або через бабський нерозум”; “Як Гантошко найшов свого приятеля”; “Голос землі”; “Нанашка”; “Шиловило”; “Серед ночі”; “Помирилися”; “Про закляти гроши”; “Вірування і правда”.

На нашу думку, найбільш цінною у цих оповіданнях є мовна специфіка. Кожне оповідання насичене діалектизма-ми, народною фразеологією, народною стилістикою, які віді-грають першорядну роль у відтворенні лемківського колориту.

Пісенна спадщина лемків, обрядові та звичаєві традиції відображені у численних зразках, які подає часопис “Наш лемко”. В одній із газетних статей підкреслюється, що “лемко, яко вітка українського народу, найдальше висунена на захід, перейняв дечого від своїх найближчих сусідів-словаків, чехів (навіть поляків), однаке зумів це так примінити до своїх рідно-лемківських пісень, що тяжко нераз і відрізнити, що є чуже, що наше. І саме ці місцеві пісні творять разом зі старими типовою, лемківську пісню, що своїми основами і підложжям належить до одного – всеукраїнського – матір-ного пісennого осередка”. Творча уява народу, людські ра-доші і страждання, смуток і тривога, втілюються передовсім у ліричних піснях, які генетично споріднені з іншими різ-новидами народної поезії, зокрема весільними піснями, баладами. У більшості ліричних пісень життєві психологічні колізії пов’язуються із жіночою долею, родинними стосун-ками, материнським почуттям та ін.

У пісенній скарбниці лемків збереглися насамперед давні календарно-обрядові пісні, які тісно пов'язані з конкретною порою року, звичаями і видами сількогосподарської діяльності. Гаївки, колядки, щедрівки, обжинкові та купальські пісні лемків належать до культурної спадщини українського народу. У них відображається художньо-поетичне мислення нашого народу, його погляди на природу, працю, родинні стосунки, наприклад, “На розтоці, на потоці...”, Вийдь же газдине, до нас”, “Покаянна колядка, або співанка”, “При обході поля” та ін.

Як зазначається в одній із статтей часопису, українські пісні складаються із давніх і нових, власне лемківські належать до давніх. Адже лемко, “що не любить з природи новостей, не спішився, щоби і свою пісню змінювати. До тепер ще співають старі, типово українські, обрядові пісні”:

Пішла дівчина в Дунай по воду, я за ньов.

Ей за ньов, за тов дівчинов коханов.

На ті дівчині красни скореньки, зтож то дав?

Ей я то дав, бом ся з ньов вірні, вірні
вірненъко розкохав...

***

Пришли — **єме** ту щедрувати,
Чи готови колачі?

Щедрий вечер, добрий вечер...

Обрядові поезії — неодмінний атрибут цілого дійства, відомого ще з давніх дохристиянських часів. Зокрема, у часописі “Наш лемко” вміщено детальний опис приготування лемківської родини до Святої Вечері:

“Від полуудня йде горячкова підготовка до ладження вечері. Усі в селі стараються найперше запалити в печі, бо з котрого комина дим найперше виходить, той господар найперше в літі обробиться в полі. На плоті запинають кужіль з веретеном для яструба, щоби цілий рік пряв, та не мав коли забирати господарям кури.

Тимчасом в хаті варять такі страви з тіста: “бобальки”, “опляцки”, “бульки”, заможніші також капустяні пироги. За омасту служить льняний олій домашнього виробу. Варять ще гриби, горох, кислицю, сушені грушки “на юху”, капусту

ну й, очевидно, бараболю на загальну суму дванадцяти страв, на пам'ятку, що стільки було святих апостолів.

Коли смеркається, йдуть домашні на потік митися, щоби всі хвороби поплили з водою. Того дня вчасним вечером можна стрінути одних, що вже миються, другі йдуть доперва на потік, а інші вже вертають. В хаті остає звичайно найстарша газдиня. Кождий, що вертає з миття три рази здоровить її словами: “Понайбі на щастя на здоровля”. – (скорочене від – помагай Біг у щастю та здоровлю). Газдиня відповідає тричі: “Дай Боже”.

По молитві голова дому й домашні беруть хліб з чіснаком, нароком печений на ту ціль та соль і йдуть зі свічкою до стайні нагодувати худобу. Худобині дають скоштувати хліба зі сіллю й кладуть за драбину багато паші. Таку святу вечеру щороку справляють тварині.

По нагодуванні худоби вносять до хати вівсяну солому на стіл і лавки. На стіл під солому сиплють овес, а під стіл кладуть ланцюх, леміш і топір на пам'ятку, що св. Йосиф був теслею. Стіл застелюють білим обруском, кладуть на нього “книші” та свічку заstromлену в горня зі збіжжям, яка представляє вифлеємську звізду. В куті на лаві за столом ставляють скопець з водою. До нього вкидає голова дому з кожної страви по три ложки для худоби. Сідають до вечері. Найперше звичайно їдять “губи” (гриби). За ними йдуть по черзі “бобальки”, кисилиця з горохом і бараболею і т.д. Капусти майже ніколи не їдять. Кождий скоштує, замішає ложкою й говорить, що не смачна.

Така погорда має причинитися до обильного врожаю в наступному році. Під час вечері дають котові їсти “бобальки”. Кожда бобалька означає якусь дівчину в селі. Скільки “бобальок” кіт з’єсть, стільки дівчат того року вийде заміж.

По вечері пастухи зв’язують соломяним повереслом ложки й кладуть під обрус, щоби в літі корови не тратилися на пасовиську. Гасять також свічку. Коли дим іде в сторону дверей, віщує то хоробу в хаті, або якесь інше нещастя.

Загально також вірять, що хто по вечері обійде три рази хату, той побачить смерть.

По вечері звичайно співають коляди, газди читають св. Письмо та святочне видання газет”.

Для створення багатого внутрішнього світу героїв, для змалювання їхнього психологічного стану використовується широкий арсенал художніх засобів і прийомів (деталізація, метафоризація, велика кількість порівнянь з предметами та явищами природи, синонімія, символізація, художній паралелізм тощо). Усе це веде до художньо-естетичного відтворення глибоких людських переживань.

Емігрантські поезії, які час від часу подавав “Наш лемко”, перенасичені і патріотичними почуттями, і ностальгією, і цілим каскадом емоцій, що виникає у нових життєвих ситуаціях, наприклад, “Привітання в Америці”, “При копальннях вугля” та ін.

Таким чином, у народно-пісенній спадщині, у переказах і легендах лемківського краю оживають хвилі щастя і добра, жалю і сподівання, радості і тихого смутку. У них акумулюється невичерпна енергія народу, його історія, звичаї та традиції, які єднають упродовж віків цілі покоління українців.

*Денисюк Валентина
Кровицька Ольга*

I. НАРОДНІ ТА АВТОРСЬКІ ПІСНІ

Гаївки*

До сашу дівчатко, до сашу,
Будемеся любити до часу.
Ищи сашовина не зишла,
Юж ся наша любость розишла.

* * *

Ей сяя гоя, лелия —
Што-же міся в брутку превия.

* * *

Ой горіла липка, горіла,
А під ньов миленька сиділа!

Купальські пісні

На розтоці, на потоці
Два голуби воду пили,
Пили, пили, сколотили
І взялися политіли.
Сіли собі на явора
І зачали гуторити
Кого маме граз злучити
Ест там г Демка красний Митро
А г Зозулі красна Гайнця;

---

* Тут і далі всі тексти подаються без змін.

Треба же їх граз злучити
І на Бога поручити!
Як на Бога, так на людий,
Най ся люблять як голуби.

(*Співають на собітці в селі Тарнавка в Риманівщині*)

* * *

На вигоні, на припоні —
Попасає Митро коні.
Вийди, вийди Гайнцю моя,
Дарую ти свого коня.
Недалеко річка, річки,
Пішов Митро на чернички —
Недовго ся там забавив
Свою Ганю там оставил.

* * *

На Івана, на Купава
Собітка ся підпалава,
Підпалава ей... Марусенька
Закликала си... Митрусењка.
— Поди... Митрусь на собітку,
Впечемо си сліпу кітку.
Як ся хлопці позбігали,
Сліпу кітку розторгали
А Марусі і Митрусеві кісточки
позіставляли.

* * *

Горішане, долішане —
Подте до нас на собітку.
В нас собітка ясненська,
В нас дівонька красненськая:
А є в... Паламаря красна... Євця,
А в... Шостака є красний... Андрусь —
Треба тото враз злучити
І на Бога поручити.
І на Бога і на людий
Нех ся любят як два голуби.

Обжинкові

Вийдь же, газдине, до нас
одбер віночок од нас.
Не вийдеш си го купіц,
пуйдземе ци го препіц.

* * *

А наша їмость не пишна —
На воротонька вишла.
Ой спи, їмостю, доволі,
Кед маш вшитко в стодолі.

При обході поля

Сбором ідме, полон несеме!
Мольмесь Богу і всі посполу,
Жеби нас тучі не заходили,
Змії вітрове не пановили
Оборонь, Боже, гори, долини,
Гори, долини, наши царини.
Прийми, Боженьку, труд доріженську,
Же-сме обийшли гори, долини,
Гори, долини, наши царини.
Кади идеме, Бога сълідиме,
Бога сълідиме, Бога просиме:
Зароди, Боже, гори й долини,
Гори й долини, наши царини.
Наша царина преч поорана,
Сріблом-золотом преч засіяна,
Стріцовим пірком заволочена.
(Записав у літі 1926 р. Ю. Т.[Юліян Тарнович]
у Завоях від 75 р. газди В. Земляна).

Весільні

Позерай, пані матко (2),
Ци ся виют вінці гладко? (2).

* * *

Коло той хати зіля (2),
Зачинатсе весіля (2).

* * *

Вибирайся Марисю, вибирайся з нами;
Вшитки свої жалі прилож каменями.
Кед, я їх прикладала, они ся двигають,
Який то жаль великий, як ся вибирають.
Треба би нам, треба зо два гарці вина,
Жебися сходила до стільця родина.
До стільця родина, родина не мати.
Зийд Мамусю з неба, бо тя гев гнес треба.
Треба би нам, треба, стільця широкого;
Бо наша Марися, роду великого.
Дайте же нам, дайте, што нам мате дати;
Бо ми гев не будем надармо стояти.
Далас ня мамусю за ліс, за дубину;
Жебим не ходила до тя на жентицу.
А я ліс перейду, а дубину лишу,
І до тя мамусю прийду на гостину.
Далас ня мамусю, за третю границу,
Жебим не ходила до тя на гостину...
Я третю границу, з далека обийду,
До тебе мамусю, моя таки прийду.
Не така я шумна, яка я полюбна;
Не така гречна, як я фалечна.
Фалечний ти шугай, фалечни очи маш
Ани капки кирви, справедливой не маш.
Фалечний ти шугай, і твої очата,
Лем би позирали, де шумни дівчата.

Колисанки

Ей, а, я люлю мі, люлю –
    ой під зелену дулю.

Ей, дуля ся розвиває,
    ей дітину прикриє.

* * *

Люляй-же мі, люляй,
колишу я тебе;
А як ти мі уснеш,
то я лишу тебе.

* * *

Ой сину — мій сину,
я про тебе гину:
Ні во дни, ні в ночи,
нігде не спочину...

Коломийки

Їде козак берегами,
підківками креше.
За ним — за ним шварне дівча
черешеньки несе.

* * *

Ей вишла я на гірку,
повідам казаня,
Ей, жеби мі, мамуся —
винесла снідання.

* * *

А на наші салащині
сталася новина,
А юж наша Марисенька
породила сина.

Шумки

Коб я була біду знала, —
Не ишла заміш, лем гуляла.
Гоя-гоя, гоя- гоя
Головонько-ж бідна моя і т. д.

Козачок

А Боже мій, Боже мій,
Де ся подів роскіш, мій?
Дує вітер по росі,
Юж по моїм розкоші.

Жартівлivi

Ей маластівський вáрош, бóдай тéрньом зáрос,
Ей пантнянське селéчко, ей бýлоби mestéчко.
Ей Пантñíчка, Пантñíчка, округле селéчко,
Ей кéдби не Magúra, ей бýлоби mestéчко.
Ей юgáсе, юgáсе, ей дé сут твої óвци,
Ей бó тя освítíло, ей при фраїрці сónце.
Ей при фраїрці сónце, при дівчáтку місячок.
Ей пláче югас, пláче, та пláче
неборáчок.

* * *

Не бúду, не бúду дрíбний овес кóсив,
Пíду до Сянóчка, буду шáблю нðсив.
Не бúду, не бúду на кошáрі спáла,
Бо ся бóю зради бíлого шугáя.
Шугáю, шугáю, про téбе ня лáют.
Ой няйбárже втóди, як кóршмí загráют.

* * *

Ой черéшня, черéшня, áй на чéрешні бóбок.
Ой чéм ся не йожéнит та дошнянський парóбок?
Ой ци sóли не мéє, ей ци мúки жичáє,
Ей ци любе дзевчáтко, ей по сéлі глядáє?

* * *

Ой дíти мбí, дíти, ой як-сте ня обсíли!
Ой мáв-ем кóрець бóбу, ой і тó сте мі ззéли.
(Записав у серпні 1937 р. Ю. Т./Юліян Тарнович/)

* * *

Прийшла біда до села, тай казала, што мя зість.
А она мя не зіла, лем ня в брішок вкусила.
Маю жену молоду, не пушу єй на воду.
Моглабися втопити, мусівбимся женити.
Гей козаре, козаре, гей десте кози пасли,
Стратилам віночок, гей, цисте го не нашли?
Гей не нашли, не нашли, лем його сме віділи.
В потоці на луці, гей, там го кози зїли –
Гей козаре, козаре, гей де ви кози пасли?
Стратилам перстенець, гей, цисте го не нашли.
Гей не нашли сме, не нашли, а лем сме го віділи
В потоці на луці, гей в милого на руці.
А в неділю вранці люльочку курила;
Впала мені з цибушка, люльочку ся збила.
Ой, їхали козаки з обозу, стали собі коло перелазу.
Стали собі радоньку радити, де же мають коні напоїти...

Сирітка

(Українська лемківська пісня з Чорного)

Кой[¶] я собі ишла горі, долинами,
Нашла єм сай[¶] голузь з малинами.
Сіла я сой[¶] малинонькі істи,
Пишуть до ня моя мама листи.
Сіла я сой[¶] листонькі читаті,
Почали мі слизи очка заливаті.
Тільком[¶] роскошу зажила,
Кой[¶] ня моя мати на ручках носила.
Як я сой помислю о свої роскоши,
Падают мі слизи, як травкі з під коси.

Ой зацвила черемха

1. Ой, зацвила черемха, зацвила ярим цвітом,
Там пращався та стрілець січовий з білим світом.
2. Там пращався та стрілець січовий слізоньками,
Що не має кому прокопати йому ями.

3. Нема кому труни тисової зготовити,
Буде тіло чорне гайвороння розносити.

4. А черемха тую скаргу тиху зрозуміла,
Чисту душу стрільця січового пожаліла.

5. Спи спокійно, стрільчику січовий, спи, мій сину,
Бо я тебе чесно поховаю, як дитину.

6. Рано вранці прийшли за ним друзі поглядіти,
А за нічку стрільця січового вкрили цвіти.

Співанка

(Зi села Богушi коло Пташкової)

Умерла ми жена
Уж єм остав вдовець,
Дам я ю поховат
Під сухий ядловець;
Дам на ню викопат
Яму по колена;
Най з Богом спочива
Моя люба жена.

Співанка

Кет єм ішов з воїни,
Ступив єм до хати,
Просив єм дівча водиці подати.

Заждай, зачекай соколе,
Бо я в хаті водоньки не маю;
Піду тай принесу з тихого Дунаю.

Дівча воду несло —
Я взяв тай напився,
Щем такої не пив,
Як на світ народився.

(Подав Михайло Преца)

Лемківська співанка

В зеленім гаю
древко рубают,
Аж до Дунаю, аж до Дунаю
Тріски падают. (2).

Падают великі,
падают малі,
Ідь їх позберай,
ідь їх позберай
Дівчатко шварне. (2).

Червона ружа трояка

Червона ружа трояка,
Мала я мужа пияка.
Пішов до коршми, тай ся впив,
Прийшов до дому, тай ня бив.
А я о то не дбаю,
Іду до сусіда, гуляю.
А в сусіда гарний син –
Сподобав мі ся Гарасим...

Кедъ ми прийшла карта

1. Кедъ ми прийшла карта нароковац,
Стал я свого неня дошіковац:
“Неню ж ти мій неню, вчинь ми таку волю,
Йди за мене служить на ту войну”.

2. Кедъ ми прийшла карта нароковац,
Стал я музикантів дошіковац:
“Гей, ви, музиканти, заграйте ми чардаш,
Най я си погулям в тот молодий час!”

3. Стали музиканти чардаш грати,
Стали ми ся слези з очий лляти.
– Нихто не заплаче, ни отець, ни матка,
Лем за мнов заплачут три дівчатка.

4. Ой, одна заплаче, ой бо їй я брат,
А друга заплаче, бо єї я сват,
А третя заплаче, бо плакати мусит,
Бо вона од мене перстень носит.

Там на верх гороньки

Там на верх гороньки
Золота цирковця,
У тій цирковці
Округлий пристів;
А затим пристолом
Сам милий Господ
Книгоньки чітат
І постоньки гледат
Шіст різдвяного,
А сім вилікого.
А хтож мі їх опостит
По справидливости,
Тому буди царство отворени,
А пекло замкнени,
Клічі затрачени
Смолом запущени.

* * *

Пішла дівчина в Дунай по воду, я за ньов.
Ей за ньов, за тов дівчинов коханов.

На ті дівчині красни скоренъки, хтож то дав?
Ей я то дав, бом з ньов вірні, вірні
вірненъко розкохав.
На тій дівчині красний фартушок і т.д.

* * *

— Госа, хлопці до ряду, —
Пропіємо коляду!

* * *

Жена дома з дзецямі,
А я пію з хлопцями.

* * *

Пришли-сме ту щедрувати,
Чи готови колачи?
Щедрий вечер, добрий вечер і т.д.

Покаянна колядка, або співанка

У неділеньку, по обіді
Ходив Пан-Біг по коляді.
Пішов Він там на Україну,
А там дівча несе воду.
— Дівча, дівча, спічний собі,
Най я пріду ближче к'тобі.
Так ся дівча злякало,
Аж на чорну землю впало.
— Дівча, дівча, не лякайся;
Ід' до ксєнда, сповідайся.
Ід' до вітця духовного,
Сповідайся гріху свого.
— Дівча, дівча, дай той води
Для небесного, для охолоди.
— Не будете воду пити,
Бо то вода нечистая —
Зверха листок, внука пісок.
— Сама ти ей замутила,
Сім синів згубила,
А осмого мужа свого.
— Правда, правда, мужа свого
Мужа свого несьлюбного.
А што-ж ти за пророк такі,
Што ти пізнав мої знакі?
Кет ти пророк, сповідай м'я.
Кет єс душа, не видай ня.

(Записав у Мишаній к.Дуклі Ю.Т. [Юліян Тарнович])

Лемківська коляда

(На нутру “Дивная новина”)

Ой, над Лемківщиною ясна звізда світит,
(2) То Син Божий ліпшу долю для нас всіх приносить.
А ми, братя Лемки, будме Йому, милі,
(2) Низкий поклін і молитву, несме Му г офірі!
Най Дитятко Боже о нас не забиват,
(2) Лем все з нами в смутку в щестю навік най пребиват.
Най ся згляне на нас з неба високого,
(2) Най поможе ж тяжкій біді в хижі у кождого.
Ой, Ти, Божий Сину, забуд нашу вину,
(2) Дай, би Світло свята Правда, зійшли в Лемківщину.
Вірме вшитки твердо, майме все то в серці,
(2) Запанує Світло й Правда у нашій земельці.

* * *

Ой зашли, зашли з неба ангели,
Глядаючи сой Діви Марії,
Нашли они ї в тихій ястині,
Так Она кляча та при Дитині.

На руках тримат сина своєго,
Ісуса Христа, Паня нашого.
Хто тоту пісню три рази співат,
Сімдесят гріхів зо себе змиват.
(Лемківська колядка М.Гайворонського
присвячена читачам “Нашого Лемка”)

Святочна співанка

Зимної гори, за високої
Славень єс, Божи, на високости —
Там мі виходить трьох братів рінних.
Єден братенько — світле соненько,
Другий братенько — ясен місячок.
Славень єс, Божи, на високости.
Славень єс ...
Третій братенько — дрібний доджічок.

Перший братенько
Похвали мі ся:
А як я зайду
В нигілю рано –
То я освічу гори –
долини і верховини.
Другий братенько
Похвали мі ся :
А як я вийду в ночі
– півночі
Я заморожу шитки річенъки
і потіченъки.
Третій братенько
Похвали мі ся:
Як я перейду три рази
– У маю –
Я зазиленію шитки
лученъки і потіченъки
Жита-пшиниці
І всі пашиці.

Ой, на ріцці, на Йордані

Ой, на ріцці, на Йордані
Золотий хрест вишиваний.
Злетілися ангелоньки,
Взяли Христа на крилонька,
Понесли Го до церковці,
Поставили на престольці.
Взяли в книгах тай читати,
Яке би Му імя дати.
Дають Йому: “святий Петро”
Мати Божа не злюбила,
Від престолу відступила.
Злетілися ангелоньки,
Взяли Христа на крилоньки,
Понесли Го до церковці.
Поставили на престольці.
Взяли Йому тай читати,
Яке би Му імя дати.

Дали ім'я: “Ісус Христос”, —
Мати Божа се злюбила,
До престола приступила.

По всему світу йде добра новина
(На нутр. “Новая радість світу ся з’явила”)

По всему світу
2) йде добра новина
Що Діва чиста
2) породила Сина.
Прийшла новина
2) і на Україну,
Щоб звеселити
2) велику руїну.
Щоб звеселити,
2) з руїни підняти,
Втишити болі,
2) розраду подати.
Зрадіймо, братя,
2) від той новини,
Надію маймо
2) нинішної днини!
Дитятко Боже
2) повите на сіні,
Славімо нині
2) по всій Україні.
Ісус маленький
2) ручки простягає,
Нас Українців
2) сердечно витає.
Христос маленький
2) уздрів наші болі,
Він нас вратує
2) з тяжкої недолі.
Веселі будьмо,
2) Христу заспіваймо,
Тримаймось бодро
2) в тугу не впадаймо.

Свята Пречиста по раю ходить

В неділю рано сонейко сходить,
Свята Пречиста по раю ходить,
Свого синойка за рученьку водит.

    Вивела го на згаріща,
    А з гаріща на казане —
        А з казаня на синє мори.

На синім мори округлий каминець —
На тім камінци округла церковця —
А хтій церковци округлий
    столонько —

    А за тим столоньком сам мицій
        Господ,

Волосоньки мав опущени,
Вічинька склонени,
рученьки роскрешени —
Ноженьки повішени,
Кровця свята

Пренайсвітліша розіллята.
Сину, сину, одпусть вину —
    — Мамцю, мамцю ни одпустю —

Грішню душу в рай ни пущу.

Сину, сину, одпусть вину —
    — Мамцю, мамцю, ни одпустю —
Грішну душу в рай ни пущу.

Божа Мати крижком хпала:
    — Мамцю, мамцю, уж одпустю
Грішну душу і в рай пущу.

Лемківська коляда

А долов мі долов —
    там долов далечко,
Оре мі там, оре
    убогій седлячко.

В єдним кіньці оре,
    а на другім сїє,
В середині му пшеничка
    стріє.

І там ішла коло нього
то Свята Пречиста,
Несла на рученьках
    Ісус Пана Христа!

— Дай ті Пан Біг щастья
убогій седлячку,
І ще ті даст ліпше:
Будут м'я доганяті
жиди і жидівкі і жидівські дівки,
Будут ся тя звідуваті,
чи тадій не ішла
Деяка Невіста.
— Ішла Она, ішла,
кой я на тото орав,
што тепер буду зберав.

Жиди собі сталі,
радоньки радіті;
коли же то било,
кет то іщи в лоні,
а юж того нікто
нігда не догоніт.

Перешла, перешла
за малу гірочку,
Ішла собі, ішла
під дрібну лісочку.
Рученькам спочиті,
Сина перевиті.

Там ся Йі кланяло
Буча і коріня
І вшитко створіня.
Лем ся не кланяла
нешчасна трепота,
Бодай се трепала
до суду судного.
Лем ся Йі не кланяла
пекуща кропіва.
Бодайсь пекла до суду судного,
до віка вічного.

(Село Чорне коло Горлиць)

Весела святочна співачка

Я прийшов до газди заколядувати,
А вни їли, попивали –
А мні ни давали.
Я ся дивлю пироги кип'ят;
А в комині кобаси висят,
А я по їдній брало
І за пазуху ховало.

Пісня лемків до Кальварійської Матері Божої

*(Підслухана на Кальварії – співана на нуту:
“О Мати Божа, до Серця Твого”)*

Глянь на нас, Лемків, о Мати Божа,
Бо нас руйнує сила ворожа.
2. О Кальварійська Божая Мати,
Не дай в роздорі нам загибати!
Ми жили в згоді в одній Родині –
Тепер ми бідні в страшній руїні.
2. О Кальварійська Божая Мати,
Ми все держались єдності Стада,
Тепер в нас вдерлась грізна заглада.
2. О Кальварійська Божая Мати.
Ми все тримались правої віри –
Тепер в нас усяких блудів без міри.
2. О Кальварійська Божая Мати
Один є пастир в Христовім Стаді,
Та ясній правді враги нераді!
2. О Кальварійська Божая Мати,
Лиш католицька віра правдива,
А всяка інша віра зрадлива!
2. О Кальварійська Божая Мати,
Ми на Кальварію все прибігаєм,
Тебе, о Мати, в слізах благаєм:
2. О Кальварійська Божая Мати,
Всенепорочну Тебе витаєм,

До Тебе щиро кличем, взываєм:
2. О Кальварійська Божая Мати,
Зглянься на нашу тяжку недолю,
Най кинуть браття блудів неволю.
2. О Кальварійська Божая Мати,
Зволь нас до Себе всіх запросити:
Тут найдем силу зло побідити.
2. О Кальварійська Божая Мати,
Тут всіх з'єднає любов Марії,
Тут Божа Правда нам загоріє.
2. О Кальварійська Божая Мати,
Прийдіть, прийдіть же всі браття
рідні,
Божої ласки тут станем гідні.
2. О Кальварійська Божая Мати,
Зволь в одно Стадо всіх знов
зібрати.

(Ваньові Грабові зо Злоцького на памятку списав М.Д.)

**Серинча* не кождому служит,
як то дві кані дожджу просили**
(Полавска співанка)

Гей в садочку під углом,
Протів Лисякані,
2) Там просилі дожджу
Дві молоді кані...
Але же їм не вишла
Ані єдна хмарка,
2) Лем до них прибігла
Чорнява циганка...
Але кой радіст з того
Била для них мала,
2) Бо їм ворожиті
Циганка не знала!..

---

* Щастя, доля

Ой доле наша, доле,
Што то з намі буде,

2) Ці юж про нас на все
Призабудут люде?!.
І так сий щебеталі
Єдна поза другу,

2) Аж пок соньце зашло
За зелену смугу...
Ой так ждалі, чекалі
З рана до вечера,

2) Аж ся їх вжалила
Полавска Кічера!..
А же висока била,
То сий затримала,

2) Як білява хмарка
Єй перелітала...
Ой чекай, доню, чекай,
Спуст нам даус дожджу,

2) Бо тя бідни кані
Просят о ту службу!..
І хпалі з хмарки густі
Краплі біли, ясни,

2) А пак з ньой злетілі
Два голубе красни!..
І зараз потім сіли
В садочок під угло,

2) Там, ди журав стойт,
З права на округло...
А бив сий єден білий,
Ясний, як соненько;

2) Тот сий сів при кані,
Што ждала смирненько...
А пак обое разом
Красяні щебеталі,

2) Же ся при тім дожджі
Так мило позналі!..
А другий так ся мінив,
Як то синє небо,

2) Тот сий сів на плоті,
Зара за колибов...

І чекав, што винесе
Друга, старша каня,
2) Што ту клекотала
Давно, од зараня...
А она скоро перхла,
Тай го зострашила..,
2) І голуб сий одлетів
Далеко на крилах!..
А она сий в садочку.
Лем сама зостала,
2) Й в своїм горю-смутку
Тяжко заридала...
А і дотепер іщі
Гірко сий там плаче,
2) А поза Кічеров
Чорний ворон краче!..
Й буде сий довго іщі
Роки рахуваті,
2) Кет ся голуб верне
З собов єй забраті!..
І так хлопці співали
пізно вечерамі,
2) Аж голос ся одбивав
Далеко за горамі...
А будуть іщі гардхи
Співанки співаті,
2) Як свою чітальню
Й “Просвіту” муть маті!..

*(На розтоках, при березі, під лісом
в квітню, 1934 р. писав – Семен Кучерявий)*

Пісні про еміграцію до Мадярщини, Моравії та Америки

– Ой подме же ми, подме,
си з мадярського краю.
А, бо на нас, Мадяре,
єй криво позирают.

* * *

В Гамерице в сальоне, в сальоне,
Піют віно братове, братове...

* * *

В старім краю, при обичаю,
Жена барз бідує, пізно лігат, рано стає,
діти годує.

Пише листи до нього, до мужа свого:
Приїд мужу до дому, діти плачуть видіти
хотят няна майого.

Він їй так одписує, што вже не приїде,
Бо, го доля глибока й дорога далека –
Спіткала – не Гамерика!

* * *

Гамериці при фабриці
Мусим я там з басом стац,
Мусим я ся доло шлепом гайсувац.
Мусим я ся доло шлепом
На пів семой гайсувац.
Згайсуємся аж на ганок,
Боже мой, як там приде
Отфаєра, одбере мі живот мі:
З єдной страни стоїт дохтор,
Угля з мене вибират.
З другой страни клебан стої,
На смерт мене споведат.
А ви братя-камератя –
Я вам красні дякую.
Уже з Вами Гамериці
Вецка не вандрую.

(Без підпису)

Привітання в Америці

А кой ми в Гамбурку на шифу сідали,
То нам наши власни калапи двигали.
А як ми в Гамбурку до Англії пришли,
Англицьки панове на чудо к нам пришли.
А як ми в Ню Йорку зо шифи сходжали,
То нас америцьки панове витали:
— Вітайте, Унгаре, зо старого края,
Чом-сте не привезли ту свого цисаря?
— Панове, панове, так ми го не знаме,
Бо ми од цисаря далеко биваме.

При копальннях вугля

Моя жена в старім краю, а я ту,
Глядав я сой в Америці роботу.
Нашов я єй при Магоной до майнох,
Лем же би мі милий пан Бог допомог.
Дванаць кари я на шихту ладувал,
А до того сам на себе вачювал.
Обернемся три сто рази в годзинє,
Ци ме шлейт, лєбо камін, не забие.
Юш вибила по обедзе година,
Юш ся майнер мі до дому побира;
Не остало у тім брусті никого,
Окрім Бога, а і мене самого.
Дванаць кари на шихту я ладувал,
Пришол домів, весело сой танцувал.
Принесеш сой кечок пива, лєбо два,
Криво на мя юш позерат газдиня:
Робте ви сой, бурдингоše*, цо кцеце,
Шак за мої пенезі не пиеце;
Дате ви мі погар пива, лєбо два,
Боя ваши чорни шмати райбала.
*(Пісенні новотвори зібрали Володимир Гнатюк;
опубліковано Записки НТШ, т. 50, 1902 р.)*

---

* мешканці

ІІ. НАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ З ЛЕМКІВЩИНИ

Про село Вороблик

У далекій давнині, на цьому місці, де сьогодні велике село Вороблик, біля Риманова, був доокола на горbach густий віковічний, синій бір. Серединою бору плинула рвуча річка, що брала свої початки у стіп великого Бескиду. Над цею річкою (вона тепер зветься Табор) була з конарів сплетена хатина, вкрита смерековим чатинням перед дощем, доокола окрілена стрункими смереками. В цій хатині проживав старенький дідусь, богомолець. Сам він тут жив, свою пасіку доглядав. До нього ніхто не заходив, бо люди не знали стежок, які вели в цю лісову гущу. Але деколи здалі віддалі добігали до його звуки протяжного гудіння на розі, що вказувало на те, наче якісь люди живуть у сусістві й перекликаючись гудінням на крутому розі, перестерігають себе взаємно перед небезпекою. Це старенького діда не бентежило; він привик на самоті не до таких ще гудінь. На весні, недалеко його житла бистроногі олені не таких пісень співали, або зимою стада голодних вовків не так ще вивікували до місяця; інший помер би зі страху, але праведний дідусь тільки сміявся – всяка тварь хвалить Бога... Ніхто теж не займав його, бо його хатина огорожена була доокола колючою терниною та кінчастими колами й брилами стоячи вкопаного каміння.

Довгі роки ніщо не змінювалося в цих тихих сторонах. Аж одної вчасної осені приїхав у цю закутину на лови, зі своєї столиці Галича, король Данило разом зі своєю прибічницею дружиною. Треба знати, що тоді денеде жили тільки невеликі родини в своїх житлах у бескидських зворах, а окремих міст і сіл небагато ще було. Бескид співав ще

свою прадінню тиху, безжурну пісню. В часі ловів Данило вгнався на свому, бистрому як стріла, сріблистими яблоками вкритому коні за раненим медведем аж над річку, яка в'їдалася своїм руслом під дідове житло. Тут завзятого мисливого нічка темна заскочила. Він відбився від своїх дружинників. Хоч не хоч, мусів Данило шукати місце переночувати. Коли ж небо змережали міліярди зірок, а від бору теплий вітерець уколишував любого гостя до відпочинку, старенький дідусь вийшов зі своєї загорожі, заложти на річці плетений з лози кіш на рибу. Риба нічю плине з водою та попаде в кіш; рано дідусь выбере найбільшу, висушить її на сонці, а малі меренки, пстружки ніжно візьме в долоні та вигорне до вертких філь, щоб рибки виростали й плясали в золотому сонці. Впоравшися з роботою вертав богомолець до хати, співаючи набожно вечірню пісню молитву... “Яко же прогрішив я... Де втечу, де сковаюся перед лицем Твоїм Господи...”

Слова молитви долетіли пчілкою до вух Данилових. Він устав, уявив свого коня за поводи й подався за голосом пісні. Та тільки перебрив він річку, йому назустріч указався сивоволосий дідусь, витаючи його в своєму житлі. Тут і заночував король Данило. Рано, тільки що зорі меркнули, а кремезні смереки острясували зі своїх сріблом тканих конарів перлини роси, щоб головами, буйними клонились золотому сонцю, дідусь уже ладив зі свіжої риби сніданок великому гостеві; дідова душа щастям горіла, бо догадувалася, що він цієї пори не буде на самоті коротати свого віку. І дійсно, коли Данило, поснідавши, бачив у долі над річкою врожайну долину, багатий ліс, постановив поселити ці сторони своїми людьми.

І вже вчасною весною велика валка людей зі сходу прямувала долиною Вислока в ці закутини. Вони дали основу на заселення нової осади, яку пізніше самі назвали на пам'ятку того, що по приході на річку Табор збились у гурму та радили, договорювалися, наче гурма вороблів, — Воробликом.

Інший переказ каже, що перші поселенці над річкою Табор по свому приході й осідку на стало в цій місцевості, не могли довго рішитися на назвище своєї оселі. Щойно

гурма птахів воробців, які збилися хмарою над головами ради з веселим чириканням, навела раду на те, що оселю прозвали “Воробликом”. Приставка Королівський і Шляхоцький пізнішого витвору, з часів володіння Казимира Великого. Знов же третій переказ, що повідає; наче одні люди перестерігали себе взаємно перед небезпекою словами “ворог близько” – що пізніше скорочено на “вороблизько”. “Вороблик”, менше правдоподібний, але інтересний.

Про справедливих розбійників

Велике озеро, у стіп Бощанських гірок, перемінилося в широку долину, коли ріка Вислік вижолобила собі ширше русло та вода внаслідок цього принизила свій позем. Зразу на цих гірках були окремі житла; в найкращому з них жив рід Деньків і Куземків. Орною господаркою не займався ні Денько, ні Куземко; вони жили з пастирства й пасіки. Але не легке їх проживання. День за днем, рік за роком, непроглядною юрбою йшли тяжкі хвилини, падали важкі удари. Наша земля залилася слізми, вкрилася чорним серпанком суму. Непроглядні орди татарви повінню ринули на вільні землі, у стіп княжого Бескиду. Одні татари злетіли вовчим стадом у сяніцькі доли крізь дуклянський провал, а другі, аж від Дунайця зайшовши у гирло Попраду, трупами вистелювали собі шлях на схід від княжого городу Сянока. Бескидські ріки забагрилися українською кров’ю, а на тілах помордованих оселенців пир справляла татарва. Всі хуторі, цілі села в Сяніцьких долах у попіл вітри рознесли. День і ніч, ніч і день палало небо над Бескидом у вогні. Згоріли Юріївці, на загаріщах зросло село Попелі; трупом полонених жінок і цвіту молодого вмостилося село Мощенець; не встоялося Манастир на Полавській Кичері, перед зрадою та навалою дикої азійської орди. Чимраз більше й більше

хилилося сумне сонце, жах огортає села, пустіла рідна земля. Тільки нечисленні, що завчасу скрили свій добуток і себе в непроглядних бескидських гушах, останки перших княжих поселенців у лемківському Бескиді врятували своє життя. Вони встоялися, щоб знову твердим молотом сторіччя кувати кращу долю гір Бескидських...

З Ростоки Поливка, Зубенко зі Згутиня, Левчик з Волі, Галечко з Липної, Налисник з Коростенки, Юрченко з Устя, Семанів з Тарнавки, Гануляк зі Синева, Тарас із Полав, Медак зі Зарубок (сьогодні Завої), Князик з Криниці, Квочка з Гладишева, Милянич та багато інших не забули своїх дужих рук, щоб, хоч на згарищах, але на своїй землі, городити нові хижі та плести вінок нового життя. – Бо здорового зерна земля не приспаває. А тепле весняне соненько, вгрівши чорну грудь матері землі, молодечим життям надаровує розорану скибу – з буйного колосся видати сочістий овоч.

Опустілі гори знову оживали. Тверда прадідівська кров рвалася до обнови. І знову зацокали топорі в бескидському пралісі, напинали свої спини кругорогі воли, налягали силою в деревляні заніски ярма, дебрею вперед з тесаним деревом...

Лемківщина скорим темпом наздоганяла свій основний розвиток, однаке вслід за розбудовою кращих економічних обставин, нова морока розстелювала свої драпіжні крила над бескидськими зворами. Жадоба легкого хліба, зависть і приизаність напливових елементів з чужих сторін, їх маячення про необосноване вільне заживання автохтонів у засянських оселях, викликали в народі прояви самозбереження, оборони, свого майна, святості своєї рідні, пошани віри, прадіdnіх звичаїв, обичаїв, вірувань; воно проявлялося в численних збійницьких чинах. Про часи й збійницькі події заховалися до сьогодні різні перекази на Лемківщині. Одні оповідають, що в печерах на Лемківщині є поховані великі скрині зі золотом, сріблом і дорогими каменями; другі знову вказують, що на верхах бескидських гір під великими скалами закопані збійницькі гроши. Лемківські збійники мстилися за кривду своїх братів, грабили багачів, а гроши роздавали бідним. Нарід бачив у них своїх оборонців, тому називав їх збійниками, а не розбійниками, бо вони, якщо нападали на двори й коршми зайдів орендарів, у більшій часті – самих жидів,

грабили не для своєї користі. Зате інші звали їх опришками, бунтарями, герштами та розбійниками. На чолі збійників стояв отаман — людина незвичайно очайдушна, проворна, бистра та дужа. Ватага збійників складалася деколи з кількох соток, або й тисячів кріпких лемківських юнаків. Вони ділилися на окремі менші відділи, а до більшої виправи лучились разом під проводом свого отамана. Збійники дуже любили скриватися на Горі Церговій, біля Дуклі, окремо в Нижніх Татрах у величезних печерах “Свободи”, на горі Магура, коло Мушини в так званій “Збійницькій Печері”, й недалеко Перегримки на Перегибі, на горі Пуста біля Великої Вірхомлі, на половській Кичері й Завійських Гудівках, на дарівському Ділі, в селі Ростоці, Ліщинах, Устю Руськім (“Збійницька криниця”); багато було печер у лісі над Великою й Малою Ростокою, на Бабиній горі біля Одрехової, у лісах над Барвінком, на горі Ключ біля Мисцової, у печерах над Дунайцем біля Щавниці та різних дебрях, ярах і вертепах лемківського Бескиду.

Найцікавіше явище, а саме попасті між збійників, або вдостоїтися чести бути дружинником у збійницькому товаристві, не так легко було. Хто приступав до збійників або дав уже докази, що стане твердо в обороні бідних, цей мусів у першу чергу виказатися своєю зруністю, второпністю, силою та витривалістю; мати вправне око в стрілянні, висліджуванні небезпеки. Найважніше кожний, що його принимали до збійницької дружини, мусів як олень стрибнути через річку й то, як переказ оповідає, стрибати треба було не денебудь собі, тільки через Дунаець, який за Щавницею звужує дещо своє широке русло. Не легко також було вистояти на стійці — чатах продовж цілої доби, в часі найгіршої непогоди, або продертися вночі крізь найгустіший ліс, щоб принести вісти від другої ватаги, або харч зі села для товаришів збійників. До того за збійництво карали тоді смертю в кримінальних судах у Мушині, Новому Санчі, Новому Торзі та других містах. Зловлених збійників четвертували, вплітали в колесо, відрубували їм голову, вбивали на паль, замуровували в замках і вішали на шибіниці. Однаке це все не відстрашувало відважних юнаків Бескидських гір творити щораз нові збійницькі дружини й то не доривочно, тільки

на справжній військовий лад. До цього дружини-ватаги були сильно злучені братніми почуваннями й карністю.

Найбільшою славою записався – так переказ оповідає – один з перших збійників (жив у XVI-му сторіччі) Іван Малик з Ростік, що найрадше шугаував по угорській стороні. Його мучили в тюрмі в Мушині й Новому Торзі, але він оба рази втік з тюрми й пропав десь на Угорщині.

Сипко з Великої Мацини, з мечем чаредійної сили, нападав теж на двори, коршми, млинни; мав згинути недалеко села Бортного в лісі на поляні. Яцко Михальчин з Ізб довго шугаував по обох боках Карпат; його зловили гайдуки, панські слуги та в Мушині його почетвертували.

Федір Сеньчак жив у Новій Весі, його прозивали Крайняком; нападав на купців по дорогах і гроші давав бідним. Він сам пробив себе ножем, щоб його живого гайдуки не схопили.

Дмитро Литвинів з Брунарів, крім своїх виправ на двори, жорстоко мстився на митниках, які останню сорочку дерли з народу в часі переїзду карпатськими шляхами. Він згинув почетвертований в Мушині.

Гриць з Кривого був отаманом ватаги, яка шугаувала на угорсько-лемківському промежжі. У лісах мав він такі переходи, про які ніхто крім збійників не знав.

Савка Андрій з Орави, Василь Чепець зі Стропкова, Сенько з під Маковиці, Васько Носаль з Крижівки, Іван Мороз зі Щавника, Яцко Чачівський з Чачова, Семань Ячечко зі Снітниці, Яцко Шевчик з Нової Весі, Павло Валюсик з Ятрябика, Микула з Вислави (тепер Висова), Панько Щерба зі Смереківця – оце лемківські шугаї, одиниці, які від другої половини XVI-го до першої половини XIX-го сторіччя наводили страх на двори, зганяли сон з очей орендарям-жидам та добивалися за кращу хлопську долю.

Про красуню Оленку

Відранівського жида врятувала дивна обставина. Саме тоді в селі Велиславі судили на смерть дочку місцевого газди Марка, красуню Оленку. Вона пишалася красою на всенікі гори. Нарід з далеких сторін, аж від джерел Попруті (Попраду) й Дунайця, йшов до Велислава (Висової), щоб дивної вроди побачити дівицю. Слова з її вуст дзвінкими клейнодами розсівалися, ніжно гладили мухоморі набелені серця. Старші жінки пошепки молились до незбагненної надземської дівочої краси й чару. Це ж була невинна дівоча душа. Тільки гайдуцька злоба вплела в пристрасти своїх панів жажду покарати цю мужиську кралю. Її чарівницею прозвали й по старому звичаєві засудили на смерть через спалення на кострі.

Олену схопили гайдуки, як вона, розсміяна з посудинами ягід вертала з ліса до батьківської хати. Ненадійно, мов хижі, дики, драпіжницькі звірі вискочили гайдуки на лісну стежку й окружили молоде дівча. Розсипались ягоди, червоні від троїцького сонця, тільки черепки покотилися вділ яром з палених посудин. На смерть, вогняну смерть — повели Оленку магнацькі заздрі очі. За її вроду, весняну подобу та голубі невинні дівочі очі...

Побрратим отамана Савки, що по недавній виправі під Легнавською горою, лікував себе зі завданих йому ран, у лісі біля Устя в збійницькій печері велів довідатись про засуд Оленки на спалення, негайно візвати до себе на скору нараду отамана Савку. Вночі, бо засуд мав відбутися до схід сонця, ватага збійників окружила дворище біля Вислави, й без пролиття крові викрала зі замкових льохів виряджувану Оленку на смерть. Простим способом — де золото не помогло, горівка скрутила лоби гайдуцьким вартівникам. Вони старими беззубими собаками валялися у стіп панського дворища... А красуня Оленка й збійницьке братство оленячим скоком мчало у верхів'я своїх таємних гір... Назустріч ранньому золотому сонцю, що повною губою сміялося та вийздило вітряними румаками понад бескидські бори. Дарити повними пригорщами марун-зілля при ярку втулені під солом'яну ослону бідні хижочки з роботящим людом...

Таким способом урятував відранівський жид свої гроші, а Оленка мусіла відтоді скриватися між збійниками. Що з нею опісля сталося — переказ про це нічого незгадує. Вона мабуть за радою свого батька й при охороні збійників переселилася аж над долішню Тису й там довго ще в гаразді жила. А люди, що осталися на місці, від великої слави про Оленчину красу назвали свою оселю Велиславою. Ця назва продовж віків скоротилася у Виславу — сьогодні Висову.

Про землю

У минулому наші прадіди не знали письма й тому нічого нам зі своєї славної бувальщини не залишили на записах...

Зате сьогодні старенькі дідусі в лемківських закутинах, що зберегли вповні цінну традицію, з любою усмішкою переповідують про дивні дива — старечі дива:

— О, тади зайцем неодним скочив... Понад сесу яружку, што камінчиками стежку замітає, аби сліду не було... Баюс свое сокиря до того пня зарубував, як його невеселі думки находили. Зачь мого няня так скатували, що вечірного соненька не дочекав? Гей же, гей же милив Боже!

Від тоді лем шугаювати... А двір, лем попелики вітер розношав на штири сторони світа... Не за свою ганьбу, ані провину, лем няньове довге конання за білої ярі весняної, передчасної... Як смерека громом поряпана на лісовій галіявлі. А пак шугай...

... Земля, земля й земля. Початок і кінець. Все зі землі, все для землі та все через землю. Всі чини, діла й думки.... для й довкола землі. Бо земля — життя. Без землі смерть. Така вона тверда, відвічна земля за кров і піт зерно дає. Кривавим зусиллям прочищена від обіймів віковічного бору теж смерть... За неї побиваються, торгують нечисті руки землею за її родючі стопи. Вона переходить з рук до рук за несвої гріхи з цілими селами й народом. Нешасна жадоба землі, що йде зі заходу на схід, з півночі на південь і з поворотом зі сходу на захід. Вічно за землю! Землю! Наче в коловороті... І щораз нові дворища на землі серед відвічних

борів і борів... Право сильнішого! Не буде юридива німota Фридрик, Бірештайн ані Вілям і жид Норберт та Герман паювати бескидського гайліса! Ні, не буде! — рвалось із наболілих мужицьких грудей. Ані мури їх не сховають... До короля підемо, він поможе! Угорського вина й міді йому дамо в дарі за поміч. Уже не напереливки з тими зайдами в замчищах над Дунайцем, Попрутом, Вислокою, Вислоком....

Земля й за землю скликувала бескидських вірлів за всіх хрещених; і мазурі двигали чуже ярмо, разом усі діти гір. Одним словом злучені: Земля! Мати.

Багатий опливає з селянської кривавиці, а нуждар пухне з голоду. За кварту полови ячменю — людоњки добре — служити цілий рік. Чи видати таке на Божому світі? Ще тебе крученим батогом гірше скотини поневіряє за тверді мозолі й босі ноги...

З буйної гірської квітки обдерли непощадно всі пелюстки, висмоктали ввесь сок, чудову китицю обернули в зів'яле бадилля. Ще б ні?! Лихвою або простим ошуканством поприсідали найкращу ровень-землю та нахабно, бундючно закони понакладали на глум, визиск і поневірок хлопа. За його землю.

Прибитий, обдертий неграмотний пастух, учорашній наймит сорочку на грудях розриває — бо він почув свою землю під ногами, він освідомив собі свою гідність. Тому не боялися вмирати сини зелених гір. Душа народу виявлялась ув його чинах. А чини народу складалися з чинів його дочок і синів — за землю...

Про заробітки

Бували часи в лемківських горах, що тільки матері з дрібною дітворою оставалися при господарці. Всі старші — батьки з дочками і синами — йшли в далекий світ шукати того, що не доставало рідній хаті. З весною манджали одні далечко в угорські доли по ранні овочі, щоб їх розношувати опісля в сусідні міста, або аж до далекого Шлеську, а то часто й до Перемишля.

...Побратьями завжди находили себе. Юрко з Волиці мав побратима одного в Дальовій, другого в Перегонині, а Лучка аж з Білої Води над річкою Вужом завчасу дожидав своїх

другів. Ця чвірка скуповувала у Семигороді молоді ярки та в поворотній дорозі на Рогівській Горі розділивши стадо овець, Юрко з Даліївчаном провадили свою частину овець до Буківська, а друга частина подавалася попри Іванич, короснянськими гірками аж до Рихвальду. Рихвалдяни, перебравши від них за деяким заробітком вівці, гнали їх дальше до Морави, або як дехто зове до Срібної Землі. Така мандрівка повторювалася рік-річно кількома наворотами. І завжди давала гарний прибуток. Менші, дорогою збіджені вівці купували дуже часто місцеві газди та розводили в себе на широку скалю годівельно-випасову господарку. З овечої вовни витовкали гарне, дуже тривале й тепле сукно; з цього теж приводу повстало на Лемківщині багато фолюшів, в яких вода порушувала тяжкі ступи, що рівно вдаряли й втолочували прядену вовну в тепле, рівне руно. А сільські кравці шили гуньки, гуньчата, чугані. Шварші гуньки з круглими рукавами, мережані біло-голубою крайкою довкола швів, без комніря для молодичок; з двоцалевим комніром і коліровими нашивками для своїх синів і довгі зі зшиваними вдолі рукавами чугані до церкви з білими торічками на спині, у вісімку плетених білих вовняних ниток, для старших газдів. Було глянути на таку громаду, як висипувалася з церківного воріття – відай – і найкращий мистець-маляр не міг би увіковічнити кращого, достойного почету...

Останніми мандрівними купцями овець, які з лемківських гір ходили до Семигороду, були: Ваньо Семанів з Тарнавки, Філько з Королика, Гнатко з Калинова й Митро з Рихвальду. Але найбільшим купецьким хистом і підприємчивістю безсумніву відзначувався Ваньо з Тарнавки. Він був заразом найкращим провідником через зелену змужжу. Кожний камінчик, кожний пнячок у лісі серед найтемнішої ночі потрапив він минути. Та при цьому він умів прекрасно оповідати про свої молоді бурлацькі роки. Він ані разу не пролежав нагоди на печі, або під крилатою грушою в саді, щоб не піти в світ за очі на заробіток. – “Гварте си, що ся вам любит, але в горах найкраще жити. Хочби ви на край світа пішли, а такого віку не дочекаєте, що в горах. Таке то гірське царство; ани вас астряб не доздрить, не то чорна ворона”. Старий Корнило з Місточка таку силу мав, що в його руках підкова просто від коваля гнулася, як з воску.

Він ще на панщину до Риманова ходжав. Одного разу, ще лежав білий сніжок у бороздах, а межі пошилися зеленою плахтою вчасного зілля, Корнило йшов на панську роботу. І на межі, під яdlівчиком, де панський буковий ліс сходиться з газдівськими Баньчами, надійшов він на спячого вовка. Старик, не багато думаючи, окрочив сірого вовчиська, зловив його за довгі вуха й їзда на ньому до села. Вовк, сполосаний, дав собою поводити, доки не бачив села. Коли ж їздець накручував його за вуха до села й колінами сильно давив його між передні лопатки, вовчиськові аж піна капала з рота, але до села ніяк не мав охоти стribати. Надобавок рання молитва дзвонів заглушувала дужий крик помочі самого Корнила. Щойно пастухи, що босоніж гнали череду овець на пасіки над червоним берегом, помогли дідові добити вовчиська. Але Корнило не любив чванитися своїм дітвацьким подвигом. Зате залюбки оповідав, як то він пізніше давав доброго чосу вовчій породі, що за гусями, ягнятами аж до села закрадалася.

Про скасування панщини

I народ у горах не надіявся такого раннього сонечка. Бо якже ж воно так? Чому сьогодні не викрикував гайдук як щораня: Виходзь на лан, до роботи!— Ані ніхто не ховався за воріття перед поганим оком жидівських наганячів, що невдоволялися одною робочою силою з кожної хати, тільки ціле село гнали б до панцизняної крамоли...

Як воно так? Що сталося. Невже ж здійснювався проречений та збійницькою кровю скупаний день свободи? Великих своїх, безпанських весняних робіт?

Важна подія.— Панщини не буде. Кожного дня працюватимеш на своїй землі...

Hi, це не сон. Це правдива дійсність. Панщини вже нема! — Чуєте люди.

Хіба з берега скочити в яр з утіхи, або в ліс піти й кричати, щоб усі звірі чули: Свобода! Без панщини! Від сходу сонця до темної ночі не буде тебе гайдуцький нагай напастувати. Чуєте?! Гей ви свободні! І ми!

І храми Господні заповнювалися своїм людом. Від порога аж до тетраподу образ цілувати навколошках ішов народ і малі діти з ним. Дехто й стежку від камінного окапу до самої церкви колінами замітав... Такий, що найдовше в його спину в'їдався панцирний нагай і пригоєні мозолі знову розривав аж до червоної крові...

Чом, мамо, гнесь таки люди добрі? — питали малі діти своїх матерей.— І колінцями до Боженька ходять? Чом?

— Боженько гнесь з неба зйшов і в душечках людських осадовився...

— То Він такий добрий?

— Бо за всіх казав Себе до хреста прибити. Смоть, о, гев, на іконостасі, між золотокрайкою! На правій стороні Бога Вітця. А ту Його Мати плаче, що Сина Їй жиди замучили... Як нашого діда... Тямиш? Што тобі ягідок більше не принесли... І на колінця тя не взяли. Бо в границях їх конання найшло. Так їм душу відбили на перекопаннях.— Чом їх гнесь між нами не є?... Злож Ганусю рученьки до Бозя й за діда й за всіх... А з церковці підемо на гірку дідови базі пасти й пацерик біля них змовити. Бо за діда Бозьо соненськом ясніє...

— А я, мамо, кой виросну, Бозьови ручничок вишию...

— Ой Ганусю, Ганусю, дідова лебідко... Так народ молився з подякою за свободу.

А земля одна усе запам'ятала й твердими словами записала: Не вживай імені твого Бога надаремно й працею овочі добувай! — щоб ані загінчика ти не виронив з батьківського вінка... А будеш володарем своїх гір.

Памятки свободи виростали на роздоріжжях, над берегами гірських струмків, на шпилях Бескидських гір, на пляжах і над дебрями. Хрестом маячіли верхи Кичери, Маківки, Яворинки, Ділка, Чертежика, Комишанки, Бобаківки, Сивулі, Старої Поляни, Княжої Гірки, Щовбу, Сиготи, Голінківки, Магурича, Росохачу, Чершлі, Паївки, Медаківки, Пустки та при перехресних шляхах серед бескидського пралісу.

ІІІ. НАРОДНА І АВТОРСЬКА ПОЕЗІЯ

Новорічні народні лемківські побажання

Зза тої гори, зза високої
    Виднося...

Ходит господарь
    По стайниченці
    Молиться...

Став'ят волоньки во два рядоньки
    Молиться...

А коровиці во дві лавиці
    Молиться...

А вам дай, Божи,
    Щестя здоровля,

Дай жи вам пани господарь
    Із зо всім домом
    Із милим Богом
    Дай жи вам.

В стайниці радісті,
    В хижи веселість,
    Весіля в коморі,
    Прибуток в оборі
    Дай Божи!

Помайбі на шестя

На здоровля на tot новий рік.

Побажання по переспіванню колядок

На церков

“В цю святочну днину,
В цю годину гожу,
Не забудьмо браття,
Про Церковцю Божу”.

Рідній школі

“Будьте нам здорові,
Як рибки у морі,
Най пливів достаток
У ваші комори!
В щастю, в гаразді живіть,
Та нам лепти не скупіть, —
Щоб минути всю крамолу,
Дайте гріш на “Рідну Школу!”

На добрі цілі

“Ми на тому, любі браття,
Коляду кінчаєм,
Щастя й долі цему Дому
Всі широко желаєм.
А за коляду візьмемо
Малу нагороду
Не для себе, а на ціли
Рідного Народу!”

Помагайбі на щестя на здоровля на tot Новий Рік!

(Новорічні жичиня Гриця Маринди)

Помагайбі на щестя, на здоровля на Новий Рік!
Так Гриць Маринда до вас всіх мовит:
Помагайбі на здоровля и щастя,

Штобися вам вшитко вело одгнеска,
Дівчатам и хлопцям на довги мясниці,
Штоби час лем сходив на музиці,
По кожде дівча, што вінець носит,
Най приходить по сто іноший,
Най ся оддають стари і молоди,
Най сой кождий вибере до подоби.
Бабам при куделях, аби ся файні пряло,
А и потім при кроснах не рвало.
В стайні, най ся ховат худоба, коні, ягнята,
А х кучи най виростают тлости пацята,
Бо то єдиний доробок бідного газди,
Ой, без того мусівби гнеська пропасти!
Дай Боже, штобисте мали тілько пшениці,
Як г мори єст піску и соленої водиці,
Штоби ся вам грушки адже на вербі родили,
А пінязі, нейби вам сами до хиж приходили.
Штоби фура дров коштувала 50 золотих
І штобисте їздили по дорогах не тотих!
Най вам довги повирастают до нульки,
Най ся г родять барс гарди бандурки!
Най вам старчit паши аж до яри,
А г роботи най не буде ни хмари,
Штобисте щесливо сой поячували,
Звезли сіно і гарде зерно вижали.
Дай Боже, штобисте великий сад мали,
А г нім з ваших улиїв пчоли бренчали,
Най меду г вас буде без міри,
До їджиня, на продай повни фіри,
Штобися вам все доїли корови,
А на пасвissках випасали груби воли,
Дай Боже того часу діждати,
Як Народний Дім кожде село буде мати,
А г нім читальня, и саля, кооператива,
Деби ся наша славна молодь сходила!
Дочекайме щасливо другого Року Нового!
За tot час, штобисте полюбили “Лемка Нашого”.
Таки то жичиня од серця
Вашого друга Маринді Гриця.

Лемківська рахуванка

Раз!

Закиль што зробиш, зваж —
Який хосен з того буде,
Што принесе він для людей,
Й чи годиться для нас...

Два!

Кождий з нас то зна!
Бо лемко, як свідомий,
Знає де метати громи,
Й де причина його зла...

Три!

Лемківщини сини,
Тоти што зрадниками стают,
Своєй Мами ся стидают, —
Заплату дамо за то вам ми!..

Штири!

Будьмо юж раз так щири,
Повіджімо: направлю блуди,
Станьмо на ноги, випермо бруди —
Няй щезнуть зли вампири!

Пять!

Тай то, тіж тра нам знати:
Газети сой пронумеруйме,
І по новому житя куйме —
Темноту нам час прогнати!

Шість!

Пошто між нами злість?
Циж нам треба Юдів слухати —
Й до себе камінєм метати?
Вишмарме незгоди кість!

Сім!

Повіджме сміло всім:
Ту ніч, ми днем зробимо,
Заслону світла ми звалимо!
— Та роботу вже зачнім...
Вісем!

Прапор в гору піднесем!
Берме до науки охоту,
Тай разом, спільно за роботу! —
Добробит сой принесем...
Девять!
Десять, одинадцять,
Нарахував би й до дванадцять,
Та терпцю мені не стає,
Рахуйте сой, як хто знає...

(Степан Вархоляк)

Лемківщино мила!

Усміхнуся я по горах —
Кучерявими стежками!
Розіллюся я по ріках —
Золотими пасемками!
По холоднім вітру вінком —
Постелюся, наче мрія...
А по лісі чорнобровім
Розквітнуся, — як лелія.—
І забуду лютє горе —
Лемківщино мила!
Заколишу в красі твоїй,
Що тебе вповила.
Мідним ранком роспашила,
Квітним сонцем згомонила —
І росою дорогою — і зорею вечірною
Заквітчала, умаїла...

(Катруся Сімків)

На Україні ясная зоря

На Україні ясная зоря
Зійшла з за моря — “Щастя Боже”!
Ясним проміннем тьму просвітила,
Людий збудила — “Дай Боже”! —

На Україні красна невіста
Якби Пречиста – “Щастя Боже”! –
На руках носить красне дитятко,
Як соколятко – “Дай Боже”! –
Тота невіста – треба нам знати –
“Вкраїна Мати” – “Щастя Боже”!
А на руках їй красна дитина,
То “Січ” єдина – “Дай Боже”! –
– Ой світи, світи ясная зоре,
Вкраїнська доле – “Щастя Боже”! –
На Україні вже не погасни,
Волю принеси – “Дай Боже”! –
Щоб Україна вільна зростала,
Лиха не знала, – “Щастя Боже”! –
А усі люди щасливі були,
“Много літ “ жили, – “Дай Боже”!
Ми з колядою днесь вас витаєм,
“Щастя желаєм”! – “Щастя Боже”! –
Ви нас за тоє гарно приймайте,
Коляду дайте, – “Дай Боже”! –

(Іван Дмитренко)

Два брати!

В темних горах – при окопах – у болоті,
Там зійшлися два вояки на роботі,
Не зійшлися, лишень спали при дорозі.
Поранені, сей у плечі, той у ноги.
Один стогне: Тату милий! Мамо рідна!
Другий плаче: Діти любі! Жінко бідна!
Подивився сей на того довго тихо –
Здивувала рідна мова, спільне лихо.
Поможіть мені земляче, рідний брате –
Неповолі загнався я у Карпати.
– Я помогу, милий гостю з України,
Чей поволі не бажав ти нам руїни.
Бють гармати на добраніч, стогнуть гори,
Звір лісами утікає в темній бори.

Два вояки завивають свої рани,
Споминають і родину й кайдани.
От звела нас люта доля раз докупи,
Не у гостях, лишень в полі там, де трупи.
Виріс я брате далеко у Полтаві,
Та загину у Карпатах – на Мураві.
Другий каже: горе брате нам нещасним
Нашим людям, нашим нивам, горам красним,
Та найтяща наша гора – люта сила,
Що з нас братів вороженьків поробила.
Та не плачмо, бо віджити ми ще годні,
Вилікуємо свої рани й народні!
Кров пролита не пропаде зродить нива –
Буде, буде Україна ще щаслива.

Лемківщина

На Лемківщині
Я родився,
На Лемківщині
Проживаю.
Тай Лемківщину цілим серцем
Я собі кохаю.
На Лемківщині
Виріс я,
Лемківщину
Пізнав я,
Тай Лемківщину цілою душою
Укохав я.
Бо Лемківщина,
Мати моя мила,
Всіх лемків породила
Бистрою водою напоїла,
Хлібом-солею,
Всіх нас накормила.
Як вийду на гору,
На гору Яворину,
Побачу я свою

Цілу Лемківщину.
Побачу я поля сіреньки,
Ліси зелененькі,
Почую я пісні сопілки,
Тай всіх мельодій лемковських.
Як вийду на гору,
На гору Магуру,
Побачу я в долині
Цілу країну.
Пізнам я хати деревляні
И стріхи соломяні
Тай собі заспіваю:
На Лемківщині
Мило жити,
Мило і умерти.

(Ваньо Глива)

Лемки

Ми виросли
З лемківських гір покрова –
В червоних сонця хмара
Скупали груди свої.
На різбах
Диму у колибах
Заснули квіти наші.
Заснули квіти у надії –
Біленько ярі...
Ми встали –
В предлінний шум –
Збудити: дрімучий ліс
І дими хмар і житний лан
У герць – у вир пустити,
Ми не знайшли
Мигтячих скарбів ночі,
Ні злотих рік на дари;
А скарбом ясні наші очі
В обнові правди стали.

(Без підпису)

Черемхи

Мов свічка, курилася черемха
в побожній вечора руці.
Вертаються з вечірні лемки,
до хат задумано йдучи.
Моя країно верховинна, —
ні, не забути твоїх черемх,
коли над ними місяць лине
вівсяним колачем.

(Богдан Антонич)

На заході та за Сяном...

На заході там за Сяном
У славних Карпатах —
Проживають наші лемки
У низеньких хатах.
Проживають наші лемки
На клині гірському,
І назвали землю свою
Таки по своєму.
Живуть лемки-українці
Між трьома ріками:
Гідність свою все шанують,
Бо є козаками.
Сусідують наші лемки
З трьома народами —
Були, є і будуть лемки
Вкраїни синами.

(Підпис: В.І.Ч., Торонто)

Лемкине мати!

Коли пречисту й святу надію
Знімеш в свої долоні —
Відкриєш скарб незримий
На рідному загоні.

Й коли вповиєш свого сина —
Й візьмеш його на руки —
Притулиш любо й поцілуєш
В м'ягкі, шовкові губи —
то скажеш:

Віссав ти, сину дорогий —
Всю кров гарячу, мою!
Віссав ти серце, грудь і душу
Й усю уроду мою...

й скажеш:

Рости, мій сину!
Рости великий і тугий,
Рости високий, хоробрий
У пам'ять — про давній рід —
Козачий, твій

і скажеш:

Але, ще заки доростеш, дитино,
І першим словом здзвониш —

Тепер, тепер, мій сину —
Одну присягу зложиш:
Що кров ту свою молоду
Зіллєш у чашу волі промінну...

(Без підпису)

IV. ОПОВІДАННЯ, ОПОВІДКИ

Не знают, що творять (Вороблицьким говором)

— Скараня Боской, що ся тепер діє! Німа неділенькі, ани съвята без образи Боскої в церкви... Як съвіт съвітом, а Вороблик Воробликом, ник нигда в церкви так не хіхотав, як тепер. А днесь то маво ся не стекли, так гівки а найбільше хлопчиска Бога ображали... А ци виображені си чвеку, ци хто до того довюв? Сам ксендз. Я сама, Боже даруй, тілько єм днесь нагрішила, що піду гин на сомой дно до пеква!...

— Повів, же не вільно читати “Нашого Лемка”, бо•гріх смертельни, а хто юш до тепер читав, то аби ся висповідав, бо — повідат — Святий Отец заборонив читати комуністичні газети...

Ой Боже! “Наш Лемко” а комуністи... Мавом не пуква зо съміху. І ціва церков як рикне...

Боже! Боже! Но, чого нич не мовиш, цись оглух? Повіч, штом мава робити?

Так тиркава Югаска до свого мужа, як привша єдної неділі з церкви домів і знімава з себе съяточні вахи. А же в баби пвач під верхом, далі г рик...

— Небиво як небіщик єгомосць, то били ангев не чвек! Не до теперісьного пудва... Як стали на казаня, то як місійонар, аж ся серце радуваво. А тепер ходимо до дому Божево грішити...

І єще барзі баба г бек, аж слези наземлю кап - кап...

Тото юш до рошти рознеруваво Михава, котрий од рана читав Письмо Святих; повожив ксьонжку на поліцю, одвожив до столика окуляри і рек:

— Тихо будь, бабо! Пришвась домів, то не гвавтуй, єно рихтуй повуденюк і для нас і худоба ричит, бо юш пів другої.

— А як хочеш чути мою пораду, то як майш Бога ображати — помолься щиро й терп, або іди аж на п'ятой сево! Церков не театр.

— А гвасьні же так! До Боська піду, до Синева піду, а до Вороблика хибалъ хтовди, як буде слуга Божий, а не москевскі комисар...

— Но, видиш. Панбіг більше терпів і о нас не забуде! Ага, як приде твій брат Митро, то му повіч, жеби перестав агітувати за євангелицков віров, бо то не наша віра ено обча... Я піду по полудни до Кружка, дашто почитати з газет.

(Без підпису)

Грушка або через бабський нерозум

(Лемківським говором)

Засадив єй до землі, гин на горбочку, іщи Гаврилів дідо, тай лишив — як то гварят — на Божу опіку.

То й нич дивного, же до так лишеної сироти в зимі запинали свої зуби заяці, але же била суха як сухітник, то втікали геть од неї. Зато в літі як ся розкудерявіла — мучили єй кози й корови.

Лем єдна земличка не жалувала своїй вихваниці покормів.

Лем ся розконаріла над земльом, лем зачала родити грушечки, лем одквитне, ле ся на ній дакий овочик завяже — ага — чи то в день, чи то в夜里, не лем дітиска але і старши — штурляють до ней кирмачу, товчуть остирями як даки татари, покля доєдну грушечку з ней не обалять.

Правда, покля був єй газда дома, то як міг так totу шаранчу від ней одганяв, але, як го біда вигнала zo свого кута до світа, глядати хліба, а його дітиска тіж розишлися гев, ту, нету, одговди кождий сусід виробляв собі до ней претенсії, кождий ся до неї присвоював.

Не єдну юж вона, виділа, й пережила на свою віку, але такого як гнеска то іщи, направду, не виділа, ни не чула.

Юж з пів годинки буде, як Євка Підпалена на ню, аж до самого вершечка, і хамрала грушки за пазухи, а неодовга потім, мусіла Євку взіркнути єй сусідка Єфроска Напалена, бо вилетіла тіж під грушку й до Євки:

- Ти... поштос там вишла? Зиход з грушки!
- А Євка: — Зний мя... гев! Така твоя грушка як і моя!
- Ти... зиходиш з грушки чи ні?
- Поцілуй мя... гев! Розкаж мі! — сипала сой як з рукавів.

Єфроска переконалася, же Євку таким з грушки не рушит, тоді назбирала собі ріжного калібру каміння, підишла вище, на горбок, жеби бив ліпший диштанц й альов — обстрілювати Євку на грушці, шнарпелями. І, видочно, котрисий мусів Євку шарпнути по ребрах, бо до гвалту почала з грушки, на землю, зиходити.

В тим часі — напевно — дітиска донесли Євкіному Павлові, що ся на грушці діє й він скочив своїй жоні на поміч. Кой нона борзіцько втекла до хиж й аж в лісі дали сой обі баби духа при соснянках. Єфроска достементно стала Євку, аж до кирви.

Пішли в процеси; Євка заскаржила за побитя Єфроску, а сеся нону за образу. Панове мецияти — Іцикштайн і Ляйбенштіц — поробили гарди скарги. Три рази юж ставали сторони перед судом та за кожну разом справа зоставала віддалена.

Аж за четвертим разом, як зложило ся так, що обі сторони дістали свої процеси на єден день то хтовди закликали, на салю розправ, перше, процес Єфроски протів Євки, іщи раз перепитали, як то било. Мецияти іж своє зробили: Євку, за побитя Єфроски, на сім днів гарешту з завішињом кари на три роки.

Так закликали зас процес Євки протів Єфрески і по тих самих церемоніях засудив сонд Єфреску, за образу Євки — на сім, днів гарешту з завішињом кари на три роки.

А кошти процесів присудив понести кождий стороні сама собі свої і видиганяв зо суду преч.

Не могли же предякуватися Господу Богу — престрашени присудом обі неприятельки — зато, же не тре їм іти, до буцигарні, тих сім днів покутувати, а оба їх хлопи, кождий з осібна, рахували кілько котрий котрому вказав.

Зас я питаю вас шитких: Хто тому шиткому винен?

Бесідуйте, як хочете, а я гварю, хибалъ бабский нерозум. Лем бідна грушка нич не винна.

(Тойсам)

Як Гантошко найшов свого приятеля

(Підсяніцьким говором; с. Черчеж,
Заболотці, Дубрівка та ін.)

Юж ся добре змеркало, але Гантошко іщи лазив по стайні, то по оборі; все щось там шпиртов.

Заспокоївши худібку, позаперав двері, фтупив околотом соломи, жиби так до стайні не притягало. Сніг валив вонучами, що съвіта не било видно. Обтер ноги зо сънігу о порог, — сплюнув і пішов до халупи. Тілько жи отворив двері, а дим гвалив до сіний, як з якого котла; то Гануська підпалювала в кухні й забила на віченъки висунути бляшку й такої біди ся наробило. Гантошко на то не зважав, бо він в тім димі іщи в старій халупі перебив свої літа й юж го так не гризлі в очи. До того юж бив призвичаєний. Алі дітиска нияк не моглі витримати, мусіла Гануська аж на-ростіджай двері вотворити, й ледво за якої пів години дим розийшовся. Алі зато в халупі зимно як у псярні. Гантошко зняв біти і виліз постогнуочи на пේц.

— Гануськ!

Може маєш з лижку борщу теплого? Троха бим зів, бо ня аж диргавиця хапає, так єм змерз.

— Та є, алі щи зимний. Почкай троха, най го пригрюю.

І Гануська зачала підкладувати сухі скіпкі, жиби ліпше горіло.

— Вам, діти зварю на вечерю — знайте — з білої муки стеранкі й нись юж будемо мати чим заляти, бо є молоко. Пайза ся вотильила.

Дітиска з радости ще моглі сі ради дати, так ся тішилі, яка то нись буде файні вечера.

— Біла стеранка з молоком.

Незадовго на столі стояла велика миса зі стеранком, а пара вонусилася аж під повалу.

— Мі, стара там дай восібни, бо мі ся нехци злазити з того пේца, там єм сі файні крижі розігрів.

Гануська наляла повний ренделюк і подала газьді на пේц. Діти пообсідалі наоколо стіл. За хвилю тілько било чути, як всі голосно сербалі горячу страву. По вечері всі повилазилі на пේц; незасьвічувалі лямпи, бо пошо надармо псути кафіну, як ся нич не робит.

— Ані ник не прийде, ані нич; ані де вийти. Сідь, тай сідь, як в тім криміналі. Аж ся чоловікові нагвирило — повідат Гантошко — сербаючи остатні краплі молока.

— Давно, як сі чоловік припомяне, прялі, скублі піря, сходилися сусіди до сусідів, хлопці до дівчат. Съміхи, крикі. Газди радильися, оповідалі сі о своїй біді: ходилі разом на торг, разом до церкви.

— Било якусь мило жити. Якась била згода між тим народом — а тепер?!

— Вражда тай вражда! Ані де вийти, ані з ким ся порадити, ані нич. Кождий тобі неприятель, кождий на чоловіка зайлій — важивбися в лисці води втопити. Кождий собі самолюбом.

— Добрі то повідат Васько: — Найлібшим моїм приятелем і сусідом є газета “Наш Лемко“.

— Тому ми тиж — стара — мусимо ту газету мати.

— Та я бим тиж хтіла — повідат Гануська — алі, що з того. Хто гін так далеко пойде до того Львова по ту газету? Немаємо ані доброго коня, а на колію нас не стати.

— Та де то так — стара — де? Пошо там їхати? — засьмьовся старий Гантошко. — О, знаєш, Васько має такий рицепіс; там на нім напишися, сила грошей ся посилат і ся підпиши Гантошко Карбун з Дубрівки. Несеся на почу та там ся пустить. За кілька днів юж в нас газета.

— Колі так, то всьой єдной. Пішлемоtotи три злоти й будемо видіти, що з того буде.

На другий день, зараз дідня Гантошко став, зібрався, виньов зі скрині 3 злоти, завязав міцно в хустку й пішов до Васька. Васько їщи спав. Барз ся втішив, що Гантошко став у ряд передплатників найлібшої газдівської газети. Написали рицепіс і Васько зараз по съніданню віднюс го на почу до Сянока.

За тиждень приносить поліціян “Нашого Лемка“.

— Немаєте людоњкі — поняття, яка била втіха в Гантошковій хижі.

До пізної ночі читав Гантошко газету і толкував Ганусьці. Ба, і не міг начудуватися: що то ся в тім съвіті робит. А він нич не знов. Допіро “Наш Лемко“ відкрив му вочи.

(Михайло Зошак)

Голос землі

*Моїм ровесникам братам у горах
(Лемківським говором)*

Безумом ся тото валяло по хижі. Лем сього раз нанашка Медакови подарили му кукевча. Тівко г нього шиткой било гтіхи.

Пішов би до паничів до Тарнавки дакой ксьонжча вимолигати, кой гин біль гава, жажер би гортанку достементно. Іщи би ся пак мама вадили, ци дзідзо вижгіряли — хто по нім буде ярки пильгнувати? — Деска люцки дітиска до газдівки ся пригортают, а сес лем за якимаси ся кривульками на-віч зводит. Витрішок — якиси чудачиско чудернацкий, гмурат по папір'ю, аж озме и схарцне. Ходзи гласна дітина — кой привержок такий негаздівский.

Вічним віком спорікала так Дмитруньова мати, скорбилася на свого єдинака.

— Вей, та кумо, та вержте ксьойжку під чилости, няй там згорит. А його ватрайком по гудзиченяти гарді поплясуйте, то ся го одрече нечистої — бодай му пек з панами.

— А можисте, кумонько, на дакотрого сендзього приздрі-лися, кой ся вам під утробом вилігав? Няй би ся яж така пиня виродила — нещесна годино...?

Іщи позалінського року, як лем сонічко пригріло дакус Гудівки, казав Митро Ярецького Ваньови доздріти ярок, а сам поза хижі, жиби мати ни вигіла, за ксьойжечков ся вибрав.

— Ніт, не боявся коло каплички, ани білой пані не вигів; а г річках нияка богиня лахів не пере; над Соколисками не било маскаля, што ся г війну зо сіном гин запотрочив, ани пак біля ксєнжой грушечки нияких косярів не зачув, — ба, реку й гава лем хвостом мирдав, а ксєнжий Люлек тівки мат — скрині повнюсі шилиячини — з зизерунками і без, з чячьками, дуркованої і писаної.

— Не лем ксьонжечку дали, але и папирів і писальце й кадучок такий як дзеркальце, краснюсій як пава.

Од тодиль Митруньо гтяж над колечками і кривульками сълінчав.

“О” — то такий — як од ока, а кет до того колечка доставиш на зіпак кривульку, бо буде “а”; зас дві кривульки напросто і хвостик то пишеш “пи”, три — то “ти”; як ярмо, што на сійки, але без крутівок дає “жи”; сама паличка з підпірком і крапком зробит “і”, дві “и”, три “ши”; бривітер чудасія й з того бисіда, а пак погодивше писаной.

Ківка раз біжав ищи Митрусь до єгомосця, але ходзи з лісочок оріхових, не з лозини, бо од лозин ягоди гіркнут — вигородив, виплетав шварний кошичок і по нозгричках самих опалінок, як малиновий овоч, ягід нашипляв, бо си не годен ищи бив сам раду дати з деяком азбуком, стареньки Отец духовни в Тарнавці докус го на просту дорогу звели. И до читаня й до писаня. Бо ся го навчаня хапало, як цвачок до магнесу.

Што пак сталося з Митром, шитки знате. Нич цудового, лем вирюс, остаткувався и зато, што в селі од віченську ніт, не било чколи — деякой лем букартя — сьой Митро понавчавав писаного і дуркуваного, як борже сам себе; але лекше, бо спусіб простий гу науці нашов.

Тівко лем шиткого. Дивується люденькове боски, — одкаль ся вам зяло такої чудесне хлопя?

А гварите, што Вислік ріка не єден краснюсій як димаєнт каміньчик вигорне, лем кой го ник не дозрит, — а сесе вам хлопя людской — не тварь.

— Ех, ты съвата землице, наша ты лемківська мати; сила Ти таких чудачків повиводила, што ся вилонили з Твойої перси і кормиш нас ярим хлібом. Твоя съвата грудь кровю й слезами скупана, Тебе ани за морями — далекими дорогами забути не годен. Твоя чарівна сила крила до лету дала неєдному і Михасеви Н. зі Синева, Микольцьови П. з Вислочка, Ваньови Г. зпід Магури, Степанкови В. з Вороблика, Мількови П. з Ростоки, Миринови З. з Бонарівки, обом Семенам з під Яворини й іншим та іншим.

Лем божого Ти зерна не годна у Бога заскарбити... Чорне гайвороня, гавідь душу Твою поганить... — ніт не буду дальше писати.

(Юліян Тарнович)

Нанашка

(Лемківським говором)

— Зорвався як олень, ани-м му на дорогу меренду не доручила. Ани ся на матір не віздрів, така го оснуvalа забажанка-ве ле чорний упир.

— Ба ле й нач мав чкати? Няй би аж позов слали на ноно весілечко?

Пішов як малюванка; лем писмо носом звертів, што ся водит. Не дав си двараз гварити.

— Ани мі — буд здорована мати не рюк. Ой же мати — пок безумом валявся, то била мати, а тепер надже му матере? Іншу си матір заміняв — съвату землицю матір... Самам го привела, ци ся на світ не нагваряв; лем єм го як зіничку лялюшила. Ани од людских людей не одставав, никус, не лем дакус. Кой ліньского спаду засяв гольку, як дунай задзеленила загінці, а пашиці ряд знав шитким зілечкам — кади котрой помішной. Умер би орючи на ниві. Ани му словечком не натякний, бо го зозьвірит.

Лем ся крайка снуvalа під сонце, кой горі кошицями верхп'ядив; як смуга, што воду п'є. Аж гин, біля цмонтаре капеліх одхилив — тівком го пак бівше виділа — синойка єдиного.

— Шмар перічко до Дунаю, як ти перко впаде на спід, а камін стане з верхи, тоди свого сина видіти...

— Такий рочок настав, такий рочок — така годинойка забудь сину, де твоя мамойка... Голосе тонойкий пущу тя по лісі, по дубовім, листочку шовковім.

— Ага його серце чуло, як птаха, што крильцями до сонічка трепоче. Ци пак до могили рабствувати годен такий? Сама мала прити од себе воля? Як єм хресцянка — нігда реку, поцтивина.

Радили заєдно по селі люди, што нанашка Улька з розуму зишла за сином, што до своїх пристав, кой над горами сонце заясніло. Півко єй суєти, што кізля виведе на гірку і радит, нираз не перестає, лем свое заєдно. Та хоц і хижка докус сперлася до беріжка і зативок зосунувся на горішні вугла, а окап заснував як старом веретом над вікенцями —

нагваряли Ульку сусідоньки — няйби перешла доживати віченьку до фамелії.

— Ніт, гев го буду вижидати, дем го на сес світонько привела — бом му мати не мачеха — одгварялася нанашка. Не так то легко виречися ріднього загіньчика.

(Юліян Тарнович)

Шиловило

(Лемківським говором)

Лешко гадку загадав.

— Ні, онцко му на суміню приверглося, чом тівки роки нинач збанував. Така сибелийка марнота, што ся никус не плягуват. Сами стерніськи плінки — ани на юшку неясучой.

— Кой зас борше ник г силі не зознав, кет на ксєнжім таки мякусі дульки, веле реку — чом би на газдовім не прихопилася гарда деревина?

— Такий си садок заведу, што зо съвіта пчоли за медою юшком злічатися будут. Лем кус, бале никус — ніт нежаль мі, ни мя не потрясує — як г съпіванці — хто мя не виховав, тот мі розказує...

Гнюс Лешко до сін обіушній цебер, прионачав крутило камін брусятий и оба з безумом Васьком поточували лезотопір. Лешка ся нута яла, парібоцка иши: Йшло дзевча, ишло през глубоку воду, Гпав йому віночок яж до самого споду. Сігай дзевча, сігай правов ручков яж до дна, а чі го достанеш, кет го будеш годна. Дзевча, дзевча біла ружа, Не будеш ти мало мужа. Два лебеді на тій воді днюює й ночує, Ой, небанувати веце — дівча душа сесе чує...

Пак зас, кусцьок погодивше лем пазьдзіря сипалося з дудлавих свергрушок — пліндравок. З таком загзятістю Лесико ряд заводив по саді. Пітретя сяги дров виклав з шитких плінок.

На сесе місце погнуряв і гарді пообсаджував зас сами щепки як молоко з кукевком.

Так Лешко ліньского року перекарваньчив ниєдну суяту,
бо до раз му Фінка цюкала:

— Ани на юшку г великом посьці не буде на обід до
бандур.

— Смотже, сила єм губів назношав з нозгрічок і шилияких
голубінок з пасік, а она заєдно як сомар крямкат — пажера!
ни хрисцянка охрещена.

Бале — реку — капку дочки — гнес цисарска загорода,
сад Лесиків як малюванка. Сами таки дулі — злоти як за
вікнами на попівстві. Лесик газда на цілу гамбу. А гсьой
брез totу Луцикову Євку, бо ся съяла з Лесика, чом до
міста г доновинки запіряд біжат. Така фалечна як шиловило.

(Юліян Тарнович)

Серед ночі

“Гей, а мій газда гультай, —
Гей зорівку він все пе,
Як приде до дому —
Ой, то мя бе, то мя бе...”

(Лемківська співанка)

Гримм... гримм... гримм! ... — демиков Фесько Гуркачів
колінами й пястуками до двер, аж ся заліпи одривали зо
шкін. Дурков і проклинов на чім съвіт стоїт, аж му зо зlostи
гамба назіпак перебакярилася.

— Отverяй раз-два двері стара холero, бо як ні — то тя
зараз на шматки розорву. Ти звапаро собача, мерзенице якаси,
то ти си мислиш, же я маю сім годин під дверями стояти?
Почкай, ти мя іщи попамяташ, як ся дістанеш г мої руки!

— Йой каронько Божа! Юш мі конец приде з тим
пиячиском. Вічні висіджат з него Шідляга і хлепче шпірі-
тайчико, а як прилізе домім, то такі бреверії вироблят, же
мало ся не знудит. О-о, тепер гас приліз пяний і гримцує до
двер, як — нех му пек!

То так Євка бесідувала сама до себе, як ішла двері
отверяти. Одсунула засуву, а сама в ногі, — хотіла втікнути
на другі двері.

Еге, почкай си! Перед Феськом то не так втікнути — як ся кому здават. Він, як ино розпустит свої кольцаби, то на місци з'їмат. Може Євка зробила з пят кроків, а він скочив зо два рази і юш єй має в руках. Хопив за волося, сіпнув так, аж ся завернула і зараз: тріс, тріс, тріс, по за вуха; ино їй голова хляпкала з бока на бік.

— Йой, йой, йой!... Та за што?...

— Іщи ти нерехт? Іщи будеш до мене паю роздзявляти? То, на маєш іщи раз, іщи раз і іщи раз!

— Йой, люденькове Боскі — ратуйте! Та штом ти видна, за што мя так катуеш? У-у-у...

— А-а, маєш! Жибис памятава, жибис знава, як маєш газду шанувати. На! На!...

Докаль бив руками то руками, а потім копав, як яку звірину. Як єй натовкся тілько, што сам хотів, хтоди єй пустив.

Вилетіла на двір. Г вухах їй шуміво-гінчаво, а тіво пекво, якби го огнем обсипов. То од Феськових тястуків і копняків так.

Вітер розмервив їй волося, пірвав висіпаной і понюс го деси межи пвоти.

— Пташки на гніздо го позberают. — подумала си й до сусіда пішва ночувати.

Тепер Фесько з гітисками зачинат “командерувати”. Він свужив при воську іщи за небіщика цисаря й то не дебуд, ино аж г Відни. Навет дістов мідаль — з чистої міди - за файнай справування і до гнес ховат го в скрини. Він іщи егзерцирку добрий памятат і як ино приде в ночі пяний, то зараз “командерує” гітисками.

І тепер ино пустив Євку, то зараз до гітисків загердеков:

— Авф! Буде муштра!

На таку команду, шиткі одразу позривалися: Васько, Іван й Андрій скочив з пеца, а Магда й Марина з вави. Шиткі поставали коло стола. Фесько “командерує” — аж ся курит: то на право, то на ліво, то падати каже, або скакати; страх што видумує! А все му дашто недогода.

Тоди бере до рук ремін парит і гараче шиткіх так, што аж страх позирати. Потім гет на двір виганят. Дітиска до сусідів ідут ночувати.

А на другий ден сусіди бесідували:

— Чулисте? Фесько знов “командерував”. Шибиняк! —
Ба, то шиткой того проклята шпіритайка робит — повідали
другі.

(Петро Попередний)

Помирилися

(Лемківським говором)

— Штирнадцет раз бисіда била о тім, што кой словій в лісі реве, то недвід щебече.

— Бале, нач тота приповідка? Хочете зознати, то послухайте: Заразіцька по яри наперся Грицисків Юрко женити свого Андрия гин за лавов з Секелишином Матроном. Бо гин й діничок й саганя як скело, нияка рянда ани дзірга не роздзіргана, а фалатів ґрунту од хиж непідлих аж до ксєнжой задубиня. Бо челядняти пари треба. Брезто Маръка крижиста, міх висіву лем стрелит, а она юж на піпарачині. Ищи тукша од нанашкової Фенни, што то гев никус недалечко коло Козяря хижу як гавз вигородила. Але няй ей там Панбіг мат!

Кой Андрий ся спіперечив. — Таки-сте мі добрий ненью? З копивком кажете ми ся світ вязати? Ніт, не діжданя єї и вашой! Нинач така рада. Пропав адамаш і Даньковой помайбі. Дос того кстинства.

— Ид ти, фрасівский, яка з тя нерозсуда, велебний Даню.

Лем ся заискрило, як Андрий над Баньчи до міста погнав, ани вітцизнини не доздрийт.

Боженькав, суятився Юрчиско, але сина не привернув. Парунацет років зишло, як бачиском зачімхав. Юрко заєдно за сином очі визерав, прикісна каронько. Бо й руки не молоди охляпли та ніт на кого одказати. Вічні з наємскими, — од самісіцької яри яж по гідний піст — наймуй і наганяй і так фурт.

А Андрий вам, як Андрий; зразу му било онцкно за хижом і таціком, але пак в роботі дозвик. А што міц хлопиця, то й сариньча не гірша. Грайцар до грайцаре стуляв, бо си приобіцував під зиму рідний поріг. Лем ищи мав доскладати

няньови на даку крайку й чизму, а собі на годинку. Хоц часом си нераз розгваряв — начь таку сибелю задіяв.

— Бо моглися не вадити й не здзівати за женячком...

І зато єдного й другого біда навчила, то ся помирили, як, граз карваньчiti, а не кадикотрой.

Співавши вертав Андрий зо світа: Штирі воли нич не значат — й зас з кінце — любши наши два позори, як багацьки штирі воли, штирі воли нич не значат, як тот грайцар, што ся качат... до рідного няня... повертали.

(Юліян Тарнович)

Про закляті гроши або, як газда вирихтував чорта

Єден газда пішов слабима бичатами по сіно до Марешки. Наклав того сіна зо дві плахти и вуз долину. Заліз на якуси млачку, што кус колеса зарізали і не міг потягнути. Ходив, попихав з заду и з переду, бив бичата, нияк не рушив. Як ся змучив, сів сой и думав, што робити, ци змітувати, ци што. В тій думці з'явився нагло перед ним якисий пан и звідався го, чом таку підлу має худобу. Газда повів му, што бідний и не ма за што сой ліпшої купити.

Я ти пожичу гроший гварит пан — лем мусиш сой купити коні. (Стари люде повідають, што коні то чортове насіння, а чорти лем кажуть їх купувати, штоби наши люде не могли на них добрі вийти, бо коні часто гинуть).

Чим будеме міряти тоти гроши? — звідуєся товди тот пан. Газда сой мислит: “то ти їх аж тілько маш?” Зняв колесо з воза гварит, што головом од колеса.

Як паниско (а бив то чорт) пішов з міхом по гроши, звожив туту голову на млаку вибрav велику яму, а пан носив и носив гроши, што ледво заповнив яму, бо газда все, як чорт пішов по гроши, виберав губшу и губшу. Засипав врешті шитко.

— Коли я ти маю тоти гроши вернути? — звідуєся газда.
— За рік в tot сам ден и о тій самій годині, штос пожичив.

— Як тя мам глядати, як на тя кричати? — Вийдеш на тото same місце и будеш до трьох разів кричав: “Грицу

Рокицкий, под сой по гроши". Як не приду, можеш сой гроши взяти на гвасніст.

Тото повів и подівся деси так, як ся и явив.

Хлоп гроши собі вибрал и витяг возок з мочаре. Бичата пішли, якби нигде нич не било. Пришов домів, купив сой бики (не послухав того паниска), таки фест бики. Бики му ся пощестили і добрі ховали. Нич їм не пошкодило того, што стари люде оповідають.

Як вистояв рік, взяв колесо на плечи и гроши до мішка и винюс там, де му казав пан и кричав "Грицу Рокицкий, под сой по гроши!"

Скричав так раз, другий и третий. Деси зза кряка одозвався якисий голос: "Не є то, ніт, бо го перуниско забив"

— Та под, ти, то сой возмеш — кричит газда.

— Воз сой, воз, ми ся так на одномершині не беме, як ви — одповів грубим голосом.

Газда забрав гроши назад и брав з них на што му било потрібно.

Тримав їх в горци, прикритім брилом, під коморняним порогом. Як мав гмерати, то повів, што аж з третьої фамелії може сой їх дахто взяти і закопав їх під поріг. Так їх сховав перед бандитами і перед конфедераками, щоби їх не забрали. И так по його смерти, тоти гроши там били.

Його син, як настали тяжки часи и зишов на біду, то сой пожичав тих гроший часом на дуган и дашто инше, лем мусів все на час вернути, бо як ніт, приходив до нього якисий старий з костуром и повідав, што го заріже. Жена його жила й газдувала зо сугом и так якоси зишов на нич што мусів піти аж на Венъгри глядати ліпшого життя, а до фунту лишив куратора, якогоси Чулика. Бив там довший час штоси 10 ци 15 років. За тот час Чулики хижу продали, а ґрунт гарендували і сами обробляли.

Як розберали хижу, нашли тоти гроши. Чулик лем їх надвір винюс, зараз захворів, штолем го, братя домов звезли. До другого дня гмер. Тоти гроши, а било то золото, яки и цванцигері, вимінили на іньши и пропили у жида. Стару Чуликаню люде часто напастували, што чужу кривду прогайнувала. На тото она одповідала: "Кед єм ся напила, том ся напила за Цапури пінязі".

(Василь Коваль)

Вірування і правда

У лемківському селі, головно між старими людьми можна подибати чимало різних переказів, вірувань, тощо. Одним з таких вірувань є власне вірування в існування дивної сили, що її назвали “горбоже”. — Мабуть зараз декому насунеться питання: Що це таке горбоже? — звідки воно береться? — що воно робить?..

— Отже горбоже — після вірувань — це є дух людський. Але, це дух не першої ліпшої людини, тільки ось якої:

— Коли жінка має семеро дітей (не менше ані більше) однакового полу, себто коли всі діти самі хлопці, або дівчата і коли всі діти жують, тоді одно з них — найстарше, або наймолодше — мусить бути горбожем. Коли такий чоловік — горбоже засне, тоді з нього (без його відома) виходить дух і блукає собі куди захоче. Такого чоловіка — горбожа, тоді ніяк не можна збудити; він спить як забитий. Аж як дух поверне, то тоді такий чоловік може збудитися. Блукаючи по світу, горбоже виправляє різні дива, а найчастіше душить сплячих горілиць людей, та висисає з них кров. Але кожного сплячого горілиць, горбоже не душить, лише “кого собі вилюбить”. Нападена горбожем людиначується наче придавлена, не може віддихати, й є дуже перетомлена. А як когось горбоже напастує через довший час, то можна й вмерти.

Нападені бороняться перед горбожем у цей спосіб, що лягаючи спати, кладуть на грудях (або заголовок) гострі предмети. Найчастіше кладуть щіль і то на це, щоб, як горбоже схоче душити, покололося і більше не приходило.

Горбоже часто чіпається також коней. Якого коня собі “вилюбить”, то заплітає йому гриву, приносить йому овес та годує його. Такий кінь добре виглядає, лише йому ніколи не слід розплітати та розчісувати гриву, бо інакше горбоже розlostиться і може накоїти різних пакостей, а кінь може згинути.

З Лемківських народних звичаїв

Як обходять Святий Вечір на Лемківщині

У Святий Вечір на Лемківщині переважно стримуються від їди до вечері. Для дітей печуть бараболі. Від варенини мовляв на шкірі чиряки й струпи.

Курам сиплють зерно до мотузи, щоби все трималися купи, а також щоби ціле господарство трималося разом.

В день звичайно хлопці йдуть до саду, де при овочевих деревах, що не хочуть родити, відбувають таку церемонію: один замахується сокирою, на дерево, а другий відганяє його повереслом. Від того має дерево родити.

До Святого Вечера стараються також повернати дрібні довги.

Жінки не прядуть ані не шиють, тільки порядкують в хаті.

Від полуночі йде горячкова підготовка до ладження вечері. Усі в селі стараються найперше запалити в печі, бо з котрого комина дим найперше виходить, той господар найперше в літі обробиться в полі. На плоті запинають кужіль з веретеном для яструба, щоби цілий рік пряв, та не мав коли забирати господарям кури.

Тимчасом в хаті варять такі страви з тіста: “бобальки”, “опляцки”, “бульки”, заможніші також капустяні пироги. За омасту служить льняний олій домашнього виробу. Варять ще гриби, горох, кислицю, сушені грушки “на юху”, капусту ну й, очевидно, бараболю на загальну суму дванадцять страв, на пам’ятку, що стільки було святих апостолів.

Коли смеркається, йдуть домашні на потік митися, щоби всі хвороби попили з водою. Того дня вчасним вечером можна стрінути одних, що вже миються, другі йдуть доперва на потік, а інші вже вертають. В хаті остає звичайно найдавніша газдиня. Кождий, що вертає з миття три рази здоровить її словами: “Понайбільше на щастя на здоровля”. – (скорочене від – помагай Біг у щастю та здоровлю). Газдиня відповідає тричі: “Дай Боже”.

По молитві голова дому й домашні беруть хліб з чіснаком, нароком печений на ту ціль та сіль і йдуть зі свічкою до стайні нагодувати худобу. Худобині дають скоштувати хліба

зі сіллю й кладуть за драбину багато паші. Таку святу вечеру щороку справляють тварині.

По нагодуванні худоби вносять до хати вівсяну солому на стіл і лавки. На стіл під солому сиплють овес, а під стіл кладуть ланцюх, леміш і топір на пам'ятку, що св. Йосиф був теслею. Стіл застелюють білим обрусом, кладуть на нього "книші" та свічку заstromлену в горня зі збіжжям, яка представляє вифлеємську звізду. В куті на лаві за столом ставляють скопець з водою. До нього вкидає голова дому з кожної страви по три ложки для худоби. Сідають до вечері. Найперше звичайно їдять "губи" (гриби). За ними йдуть по черзі "бобальки", кисилиця з горохом і бараболею і т.д. Капусти майже ніколи не їдять. Кождий скоштує, замішає ложкою й говорить, що не смачна.

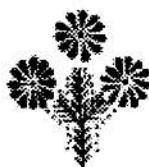
Така погорда має причинитися до обильного врожаю в наступному році. Під час вечері дають котові їсти "бобальки". Кожда бобалька означає якусь дівчину в селі. Скільки "бобальок" кіт з'їсть, стільки дівчат того року вийде заміж.

По вечері пастухи зв'язують соломяним повереслом ложки й кладуть під обрус, щоби в літі корови не тратилися на пасовиську. Гасять також свічку. Коли дим іде в сторону дверей, віщує то хоробу в хаті, або якесь інше нещастя.

Загально також вірять, що хто по вечері обійде три рази хату, той побачить смерть.

По вечері звичайно співають коляди, газди читають св. Письмо та святочне видання газет. Чути по хатах як гримають при товченням горіхів.

Парубки йдуть з вертепом по хатах колядувати. Колядникам дають гроші, або сущені горіхи. Горіхами діляться між собою, а гроші переважно призначають на добродійні ціли пр. на церкву. Дене-де й грішми діляться, хоч так не повинно бути. Коляду найкраще призначувати на читальнюну бібліотеку.

ПІСЛЯМОВА

Самобутню яскраву сторінку лемківського життя у 30-их рр. ХХ ст. віддзеркалює часопис “Наш лемко”, добірка якого зберігається сьогодні у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України. Власне ознайомлення з цим часописом спонукало упорядників до втілення свого задуму – показати сучасним читачам багату паліту лемківської культурної спадщини. На основі детального перегляду “Нашого лемка” визначилася структура цього видання. До нього увійшли чотири групи різноожанрових творів: поезія, пісенні твори, перекази й оповідання. У розділах досить органічно переплітаються фольклорні твори із авторськими.

Кілька слів про упорядників збірки.

Валентина Денисюк – молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України; основні наукові зацікавлення – історія, археологія, народознавство, мовознавство, бібліографія регіону Українських Карпат, преса 20–30-их рр. ХХ ст.

Ольга Кровицька – кандидат філологічних наук, працює в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України на посаді старшого наукового співробітника. Серед наукових зацікавлень – історія мови, лексикографія, культурологія, краєзнавство, лемкознавчі дослідження.

Марія Янко – лемкиня-художниця, викладає у школі народного мистецтва у Львові. Коло її зацікавлень: вишивка, живопис, писанкарство, художня фотографія, поезія. Вона – активна діячка Фундації досліджень Лемківщини. Висловлюємо щиру подяку Марії Янко, яка втіливши свої ідеї у прекрасних ілюстраціях, серцем відчула колорит нашого видання.

ЗМІСТ

Денисюк В., Кровицька О. “Ми виросли з лемківських гір...”	3
I. НАРОДНІ ТА АВТОРСЬКІ ПІСНІ.....	21
II. НАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ З ЛЕМКІВЩИНИ	45
III. НАРОДНА І АВТОРСЬКА ПОЕЗІЯ	59
IV. ОПОВІДАННЯ, ОПОВІДКИ	71
ПІСЛЯМОВА	88

**Лемківщина рідна, заколищу в красі твоїй. — Львів:
Видавний Дім “Високий Замок”. — 2002. — 90 с.**

Упорядкування та вступна стаття
Валентина Денисюк,
канд. філол. наук Ольга Кровицька

Обкладинка та ілюстрації
Марія Янко

Редактор
Світлана Черниш

Комп'ютерна верстка
Оксана Рак

Формат 84x108/32. Умовн. арк.4,3
Наклад 300 прим.

